

BÖLÜM 2 / SECTION 2

4+4+4 YASASI HAKKINDA ANAYASA MAHKEMESİ KARARI: SUNUŞ

*(SUMMARY OF THE DECISION ON THE 4+4+4 STATUTE OF THE
CONSTITUTIONAL COURT)*

Emrah Kırıt*

ÖZET

Bu çalışmamız Anayasa Mahkemesi'nin 6287 sayılı Kanun'un bazı maddeleri hakkında açılan iptal davası konusunda 20.09.2012 günü verdiği kararın özetini kapsamaktadır. Mahkeme, hukuk devleti, eşitlik, din ve vicdan özgürlüğü, laik devlet, eğitim hakkı, eğitim hakkının düzenlenmesi ve devletin yükümlülükleri konu başlıklarında Kanun'un bazı hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğu iddialarını ele almıştır. Anayasa Mahkemesi Kanunun Anayasaya aykırılığı iddiasını reddetmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası, Anayasa, din ve vicdan özgürlüğü, eğitim hakkı, eğitimin düzenlenmesi, eşitlik ilkesi, laik devlet, laiklik.

ABSTRACT

This study covers the Constitutional Court's decision of 20.09.2012 in which the Court had examined the constitutionality of the specific provisions of Statute No.6287, via an annulment action application case. The Court evaluated and addressed the claims of unconstitutionality of certain provisions of the Statute, arising from the principles of the rule of law, equality, freedom of conscience and religion, right to education, regulation of education and the State's obligations. The Constitutional Court rejected the claims of unconstitutionality about the Statute.

Keywords: *Constitutional Court, the 1982 Constitution, Constitution, freedom of conscience and religion, the right to education, regulations on education, principle of equality, secular state, secularity.*

* Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi

Giriş

Sunumumuzda kamuoyunda kısa adıyla “4+4+4 yasası” olarak bilinen 6287 sayılı Kanun¹ hakkında Anayasa Mahkemesi’nde açılan aykırılık davası hakkında Anayasa Mahkemesi’nin (AYM/Mahkeme) vermiş olduğu kararı özetleyeceğiz.

A. Anayasa Mahkemesi’ne başvuru yolu hakkında

Dava, Mahkeme’nin önüne Anayasa’nın 150. maddesine² istinaden 121 milletvekili tarafından açılan iptal davası ile getirilmiştir.

B. Davanın konusu/talep

Açılan davada, 30.3.2012 günlü 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun” 1., 2., 3., 7., 8., 9., 12., 13., 14., 16., 24. ve 25. maddelerinin Anayasaya aykırı olduğu iddiası ileri sürülmüş, bu nedenle kanun hükümlerinin iptalleri ve ayrıca yürürlüklerinin durdurulmasına karar verilmesi istenilmiştir.³

Başvuru talebini incelediğimizde, 6287 sayılı kanunun iptali istenen maddeleri ile bu hükümlerin değiştirilen kanunlardaki konumlarını şu şekilde ifade etmek mümkündür:

İptalleri ve Yürürlüklerinin Durdurulması İstenilen Düzenlemeler⁴

a) **Madde 1, 2, 3:** 5.1.1961 günlü, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 3., 7. maddeleri ile 9.maddesinin 1. fıkrası son cümlesinde yapılan değişiklik hakkındadır.

b) **Madde 7, 8, 9:** 14.6.1973 günlü, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 22. maddesi ile 24. maddesinin son cümlesi, 25. Maddesinin mülga birinci fıkrası hakkındadır.

¹ E. 2012/65, K. 2012/128, K.T. 20.09.2012, R.G. T: 18/04/2013 S. 28622.

² 1982 Anayasası **Madde 150.-** “Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğüünün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, iktidar ve anamuhalefet partisi Meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir. İktidarda birden fazla siyasi partinin bulunması halinde, iktidar partilerinin dava açma hakkını en fazla üyeye sahip olan parti kullanır.”

³ Başvuruda iptal ve yürürlüğün durdurulması talebine gerekçe olarak ilgili hükümlerin 1982 Anayasası’nın Başlangıç bölümü ile 2., 5., 7., 11., 14., 17., 24., 27., 41., 42., 65., 87., 90., 130., 131., 153., 161., 163., 166. ve 174. maddelerine aykırılık iddiasında bulunmaktadır.

⁴ Metinde koyu renkle yazılan maddelerin karşılıklarında italik karakterle yazılan düzenlemeler, aleyhine iptal davası açılan kanunun değişiklik getirdiği hükümler göstermektedir. Koyu renkli madde numaraları ise 6287 sayılı kanundaki madde numaralarıdır.

c) **Madde 12:** 5.6.1986 günlü, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nun 18. maddesinin birinci fıkrasında yer alan "yüzde onundan fazla" ibaresinin madde metninden çıkarılmasına ilişkindir..

d) **Madde 13:** 16.8.1997 günlü, 4306 sayılı Kanun'un geçici 1. maddesinin (A) fıkrasının (2) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan "sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim" ibaresinin "ilköğretim ve ortaöğretim" şeklinde değiştirilmesi ve maddede yer alan "sekiz yıllık kesintisiz" ibarelerinin madde metninden çıkartılması hükmüne ilişkindir.

e) **Madde 14:** 4.11.1981 günlü, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 45. Maddesinin (a), (b), (c), (d), (e) bentleri ile (f) bendinin birinci cümlesinde yer alan "... ile ortaöğretimin tamamını yurt dışında tamamlayan öğrencilerin ..." ibaresinin değiştirilmesine ilişkindir.

f) **Madde 16:** 2547 sayılı Yükseköğretim Kanuna eklenen geçici 61. Maddesi değiştirilmektedir.

g) **Madde 24:** 4.1.2002 günlü, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'na eklenen geçici 13. madde hakkındadır.

h) **Madde 25:** 10.12.2003 günlü, 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na eklenen Geçici 20. madde hakkındadır.

C. Başvuru gerekçesindeki bazı tespit ve iddialar hakkında

Bilindiğimiz üzere, 8 yıllık kesintisiz ilköğretim hakkındaki kanunlaştırma, kamuoyunda "28 Şubat süreci" olarak da bilinen, 1997 yılında alınan Milli Güvenlik Kurulu'nun tavsiye niteliğindeki kararlarının ardından kabul edilen 4306 sayılı Kanunla getirilen düzenlemeye dayanmaktadır.⁵ Başvuruda, 6287 sayılı kanunla, Türkiye'de uygulanan 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretimin yürürlükten kaldırılmış durumda olduğu ifade edilerek, kesintisiz öğretim hakkındaki kanuni düzenlemenin; köklü bir süreç ve "Cumhuriyet projesi" olduğu ifade edilmektedir.

Esasen başvurudaki bu saptamalar, 8 yıllık kesintisiz eğitimin bir çeşit "ara rejim dönemi" eleştirilerini çerçevesinde kullanılan "28 Şubat Sürecinin bir parçası olarak uygulandığına" ilişkin gerekçenin gerçeği yansıtmadığını ifade ediyor. Bu bağlamda, iptal davası başvuru gerekçesinde 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesinin bilimsel ve demokratik bir süreç sonunda gerçekleştirildiği konusunda çeşitli veriler ve kararlara atıfta bulunulmuştur.⁶

⁵ 4306 Sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24/3/1988 tarihli ve 3418 sayılı Kanundan Değişiklik yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun", K.T. 16/8/1997, R.G. T: 18/8/1997 S. 23084.

⁶ 05/01/1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Temel Kanununun 3. maddesinde, 14/06/1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 22., 24. ve

Hukuk devleti ilkesi açısından yapılan tespitler: 6278 sayılı Kanunda yer alan 60 aylık çocukların ilköğretime başlatılması esasının uygulamada mümkün olmayacağına ulaşıldığı ve bu nedenlerle Milli Eğitim Bakanlığı'nın idari düzenlemelerle sorunu çözmeye çalıştığı, Bakanlığın bu uygulamasının hukuki güvenliğin temelinde yatan *belirlilik ve öngörülebilirlik unsurlarını taşımadığını* gösterdiği ifade edilmektedir. Anayasanın 2. maddesinde belirtilen hukuk devletinin vatandaşlarına hukuk güvenliği sağlamasını gerekli kıldığını, hukuk güvenliğinin, kurallarda belirlilik ve öngörülebilirlik gerektirdiğini, hukuk devletinde yargı denetiminin sağlanabilmesi için ise yönetimin görev ve yetkilerinin sınırının yasalarda açıkça gösterilmesinin zorunluluk olduğu AYM'nin eski kararlarına atıfta bulunarak vurgulanmıştır.⁷

Kamu yararına uygunluk bakımından: Kanuni düzenlemenin, çocukları okul öncesi eğitime devam etmeleri gereken bir dönemde kendileri için henüz uygun olmayan ilköğretim okullarına almanın bilimsel esaslara da aykırı olduğu ifade edilmektedir. Durumun akademik kurumlardan alınan raporlarda da açık olarak belirlendiği halde kanunda yer aldığı ve bunun da kamu yararına ve bilimsel esaslara aykırı bir düzenleme olduğu iddia edilmiştir.

Çocukların korunması görevi bakımından: Fiziksel, bedensel, sosyal ve duyuşal özellikleri açısından ilköğretime hazır olmayıp okul öncesi eğitime gitmeleri gereken 60-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitimi zorunlu tutmak yerine, bu çocukların birden somut işlem çağına atlatılarak ilköğretime başlatılmaları çocukların istismarı sonucunu doğuracağı ileri sürülmüştür. Bu durumun "çocukların korunması" görevine ilişkin olarak Anayasanın 41. maddesine aykırı olduğu ifade edilmektedir.

Eğitim hakkına ve eşitlik ilkesine aykırılık bakımından Yapılan düzenlemenin çağdaş bilim ve eğitim esaslarına uygun olmamasının nedeniyle ise Anayasanın 42. maddesindeki "eğitim hakkı" düzenleme-

25. Maddelerinde; 8 yıllık kesintisiz eğitim konusunda düzenlemeler bulunduğu örneklenmektedir. Benzer biçimde, 23-26 Haziran 1981 tarihlerinde toplanan X. Milli Eğitim Şurası'nda, 18-22 Haziran 1988 tarihleri arasında toplanan XII. Millî Eğitim Şurası'nda, 13-17 Mayıs 1996 tarihleri arasında toplanan XV. Millî Eğitim Şurası'nda hedef olarak koyulduğu belirtilmektedir. 8 yıllık kesintisiz eğitim hedefinin 1993, 1995 yıllarına ait bütçelerle açılan ve ilköğretim kurumlarına dönüştürülen okullar dikkate alındığında görülebileceği gibi örnekler verilerek, söz konusu uygulamanın 28 Şubat sürecinden çok daha eskilere giden çalışmaların ürünü olduğu vurgulanmaktadır.

⁷ AYM, E.1985/1, K.1986/4 sayılı Kararı; "Yasa koyucuya verilen düzenleme yetkisi, hiçbir şekilde kamu yararını ortadan kaldıracak veya engelleyecek... biçimde kullanılamaz".

sine; somut işlem çağındaki 72-84 aylık çocuklarla aynı sınıflarda aynı eğitim programına tabi tutulmaları bakımından ise Anayasanın 10. maddesindeki eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddia edilmektedir.

Kişinin dokunulmazlığı ve maddi manevi varlığının korunması önündeki engellerin kaldırılması ilkesi bakımından: Anayasanın 17. Maddesinde belirtilen; herkesin, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkı ve 5. maddesindeki devletin kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaştırmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırma, insanın maddî ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlama yükümlülüğünün eşitlik ilkesi gözetilerek hiçbir ayırım yapmadan herkes için geçerli olacak biçimde yerine getirmesi gerektiği ancak iptali istenen düzenlemelerin bu konuda engelleri ortadan kaldırmaktan öte eğitim çağındaki çocukların nesnel durumlarını dikkate almadan, kendilerini geliştirmeye engel olacak biçimde saptanan kanun hükümlerini içerdiği savunulmuştur.

Devletin sosyal ve ekonomik ödevleri bakımından: Kanunla getirilen düzenleme ile ilköğretim yaşının altıya düşeceği, okullarda önceden öngörülmemiş bir yığılmanın olacağı, kanuni düzenlemenin gerçekleştirilmesi için kaynaklar zorlansa bile bu düzenlemenin maliyetinin ekonomik istikrarı bozucu olacağı ileri sürülmektedir. Kaliteli ve çağdaş bir eğitimi hedeflemesi gereken reform niteliğindeki bir kanunun gereklerinin yerine getirilmesi için sistem, program ve öğretmen yanında bina, derslik ve ders araç ve gereçleri gibi fiziki şartların karşılanması için yalnız malî kaynak sağlanması yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Düzenlemenin oturması ve eksikliklerinin giderilmesi için uzun bir zaman gerektiği ifade edilmiştir. Gerekli alt yapı çalışmalarının yapılmadan getirilen düzenlemenin bu nedenlerle Anayasanın 65. maddesine göre ihlal oluşturduğu ileri sürülmektedir.⁸

Planlı kalkınma ilkesini ihlal konusu: Anayasanın 166. maddesinin üçüncü fıkrasında, Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği öngörüldüğü ve getirilen Kanuni düzenlemenin “kamu harcama ve gelirlerine yük”⁹ içerdiği halde TBMM

⁸ Anayasa madde 65.- (Değişik: 3/10/2001-4709/22 md.) Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

⁹ Talep dilekçesinde, Kanunun getirdiği düzenlemenin “İlköğretim çağını, 6-14 yaş grubu çocuklardan, 5-13 yaş grubu çocuklara dönüştüren ve ilköğretime başlamayı 6 yaşın tamamlanmasından [6 yaşın bitirildiği yılın eylül ayı sonu (72-84 ay arası)], 5 yaşın tamamlanmasına [5 yaşın bitirildiği yılın Eylül ayı sonu (60-72 ay arası)] çeken

Plan ve Bütçe Komisyonu'nda hiç görüşülmediği ifade edilmektedir. İptal talebinde bulunanlar, Anayasa'nın 166. maddesinin bir gereği olarak çıkarılan 3067 sayılı Kanun hükümlerine göre de konunun Plan ve Bütçe Komisyonu'nda görüşülmesi gerekirken bu aşamanın atlanması'nın Anayasa ihlali olduğunu savunmuşlardır.¹⁰

Laiklik ilkesi ile eğitim ve öğretimin bu esaslara göre düzenlenmesi gereği bakımından: Talep gerekçesinde, Kanunda yer alan "Kur'an-ı Kerim" ve "Hz. Peygamberimizin Hayatı" derslerinin, ortaokul ve liselerde isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulması biçimindeki düzenlemelerin de Anayasanın eşitlik ilkesini, laik devlet ilkesini ve eğitim hakkını ve devletin görevlerini ihlal ettiği vurgulanmaktadır. Başvuruda Anayasa Mahkemesinin E.1989/1, K.1989/12 sayı ve 07.03.1989 tarihli kararında vurgulanan ilkelerle Kanunun örtüşmediği ifade edilmiştir. Alıntılanan karar şu şekildedir; "Eğitim ve öğretimde, dinsel inanca devlet gücünün özel bir katkı vermesi düşünülemez. Lâiklik bir bütündür. Özellikle eğitim ve öğretim alanında lâikliğe bağlılık ve saygı, ulusun geleceği açısından da üzerinde önemle durulacak bir konudur. Siyasal alanda dinsel çabalar, dinsel geleneklere uygunluğu aranan düzenlemeler, eylem ve işlemler ne kadar geçersizce, öğretim ve eğitim alanında da din buyruklarıyla ilişki kurulamaz. Demokrasinin güvencesini ve Cumhuriyetin özgün niteliğini oluşturan bu ilkenin büyük bir duyarlık ve özenle korunması Anayasa gereğidir."

Dava dilekçesinde, Anayasanın 24. maddesinin herkesin, vicdan, dinî inanç ve kanaat özgürlüğünü koruduğunu, ikinci fıkrasında da "bu özgürlüğün doğal bir sonucu olarak özgürlüklerin kötüye kullanılmasını

ve (5+3) şeklinde işleyen ve kesintisiz 8 yıl süren ilköğretimi, 4 yıl ilkokul ve 4 yıl ortaokul şeklinde iki kademeli hale getirerek; ilkokulu bitirme ve ortaokula başlama yaşını 11-12'den 9-10 yaşa çeken düzenlemeler, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yer almadığı gibi Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla getirilen 8 yıllık kesintisiz temel eğitimi de ortadan kaldırmaktadır ve bu haliyle Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında değişiklik öngörmenin yanında 6287 sayılı Kanunun dayanağını oluşturan Kanun Teklifi kamu harcama ve gelirlerinde artışı öngörmektedir", denilmektedir.

¹⁰ 30/10/1984 tarih ve 3067 sayılı Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması Hakkında Kanunun 3. madde 1. fıkrasında; TBMM'nin Komisyonlarının havale edilen kanun tasarı ve teklifleri ve bu tasarı ve teklifler üzerinde verilen önergelerin, kalkınma planına uygunluğunu da inceleyecekleri, denetim sonunda uygun olmayanların reddedileceğini düzenliyor. 2. fıkrada ise, TBMM Başkanlığının kalkınma planıyla ilgili görülen tasarı ve teklifleri Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edeceği belirtiliyor. 3. fıkrada, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunun bu iki fıkrada bahsedilen tasarı ve teklifler dışında kalan, kamu harcama veya gelirlerinde artış veya azalış gerektiren kanun tasarı veya tekliflerini veyahut sadece belli maddeleri bu niteliği taşıyan tasarı veya tekliflerini de inceleyeceğini düzenlemektedir.

yasaklayan 14. madde hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla ibadetin dinî ayin ve törenlerin serbest olduğu” vurgulanmıştır. 24. madde 3. fıkra, “kimsenin, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı” ilkesine yer vermektedir, kuralına gönderme yapılarak, devletin insanlara belirli bir dini anlayışı yükleyemeyeceği gibi, belirli bir dini diğerlerine tercih edemeyeceği savunulmuştur. Ayrıca ortaokullarda bu kapsamda uygulanacak müfredatın belirsiz olduğu, bu nedenle söz konusu düzenlemelerin Anayasanın 2., 10., 14., 24., 41. ve 42. maddelerine aykırılık taşıdığı savunulmuştur.

İptal davası başvurusunda yer verilen akademik görüşler:

Başvuruda, öğrenim yaşı ve bu çerçevede 6287 sayılı Kanunla getirilen düzenleme konusunda bu konuda önemli akademik çalışmalar yürüten Fakültelerinin raporlarına da yer vermiştir. Eğitim hakkı konusunda yapılacak düzenlemelerde “bilimsel esaslar” dikkate alınmasının anayasal bir zorunluluk olduğu dikkate alınır, söz konusu raporlarda belirtilen önemli saptamaları kısaca buraya aktarmamız yararlı olmaktadır.

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Fakülte Kurulu’nun Görüşü Hakkında:

“Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Fakülte Kurulu tarafından yapılan açıklamada özetle; “Önerilen 4+4+4 modeli eğitim hakkına erişimi engellemektedir. (...) Kanun teklifi, 8 yıllık temel eğitimi fiilen 4 yıla indirerek kız çocuklarının, yoksul çocukların, köy çocuklarının ve engelli çocukların üst öğrenime devam etme olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Tasarı, çocuk işçiliğini, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığı, sınıfsal ayrışmayı, köy-kent kutuplaşmasını teşvik etmekte, çocukların toplumsallaşarak bütünsel ve çok yönlü gelişiminin önünü kapamaktadır. (...) Zorunlu ilköğretime başlama yaşının 1 yıl erkene alınması ve bunun sonucu olarak okulöncesi eğitimin zorunlu eğitim dışına çıkarılması çocuğun gelişim ve eğitimine ilişkin bilimsel verilere uygun değildir. Bu yaş çocuklarının çoğu öz bakım gereksinimlerini bile kendileri karşılayabilecek, temel eğitime hazır olmalarını sağlayan fiziksel ve zihinsel gelişimi gösterecek düzeyde olmayabilir. Daha önce denenmiş ve sakıncaları nedeniyle vazgeçilmiş olan bu yaklaşımın yeniden gündeme getirilmesi uygun değildir. Okul öncesi eğitime verilen önem ve sağlanan gelişmeler göz ardı edilmeyerek okul öncesi eğitim (60-72 ay) zorunlu temel eğitim kapsamında ele alınmalı, ancak 72 ayını tamamlamış çocuklar ilköğretime başlamalıdır. Mesleki yöneltmenin erkene alınması sakıncalıdır. Çocukların yetenek, ilgi, özellik ve değerlerini tanıyarak yaşam hedefleri ve beklentilerinin belirgin ve tutarlı hale gelmesi ancak ergenlik döneminin sonunda gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle erken tercih sakıncalıdır. (...) Önerilen sistem mevcut öğretmen yetiştirme koşullarına uygun değildir. Mevcut öğretmen yetiştirme sistemi içinde okul öncesi dönem, 1-5. sınıflar, 6-8. sınıflar, 9-12. sınıfların

öğretmenleri farklı bölümlerde ve farklı pedagojik ilkelerle yetiştirilmektedir. (...) Her yaş grubunun özellikleri farklı pedagojik ilkeleri gerektirmektedir. İlk dört sınıfın öğretmeninin hem okul öncesi hem sınıf öğretmeni olarak görev yapması sakıncalıdır.””

Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin Görüşü Hakkında:

“Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Görüşünde özetle; “... Okulöncesi eğitimin tüm çağ nüfusuna zorunlu olarak iletilmemesi, okullaşma süreçlerine hazırlık açısından alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen çocuklar aleyhine, onarılması güç eşitsizlikler oluşturacaktır. Yeni taslakta 1 inci sınıf yaşı bir yıl öne alınmaktadır. Böylece, 60-72 ay çocukları, okulöncesi eğitime değil, 1 inci sınıfa alınacaktır. Bu uygulama pedagojik açıdan sakıncalıdır. Bu yaş çocukları, daha somut işlemler dönemine geçmediği için 1 inci sınıf becerileri arasında bulunan okuma-yazma, basit sayısal değerlendirme ve işlemleri yapabilecek bilişsel düzeyde değildir. Müfredatı değiştirmek ise 1 inci sınıfta etkinlikle verebileceğimiz bu becerileri bir yıl erteleme durumunu yaratacak ve ilköğretimin 1 inci sınıfına ait olmayan becerileri bu sınıfa taşıyacaktır. O zaman, içerik açısından model 1+3+4+4 haline gelecektir. Böyle bir sistem oluşumu, bilimsel açıdan sakıncalı olduğu gibi aynı zamanda hiçbir ülkede bulunmayan anlaşılmasız bir bölünmeyi oluşturacaktır. Önerilen 4+4+4 modelinin ilk kademesi olan 4 yıllık eğitim kavramı hiçbir bilimsel temele dayanmamaktadır. Bilimsel araştırmalara göre çağ nüfusu bilişsel gelişim açısından ayrıştırıldığında, 7-11 yaş somut işlemler, 12 yaş üstü ise soyut işlemler dönemi olarak belirlenmiştir. Dördüncü sınıftaki bir çocuğun, somut işlemler döneminin tam ortasındayken ilköğretimin ikinci kademesine geçmesi, bilimsel veriler ve bulgulara ters düşmektedir. İlköğretim eğer iki aşamaya bölünecekse, bunun bilimsel veriler ışığında yapılması ve ülkemizin daha önceki deneyimlerinin üzerine inşa edilmesi kuvvetle önerilmektedir...””

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin Görüşü Hakkında:

“Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fakülte Kurulu Görüşünde özetle; “... ilköğretime başlama yaşı bir yıl öne (beş yaş = 60 ay) alınmakta ve okul öncesi eğitime vurgu yapılmamaktadır. (...) Yurtiçi ve yurtdışında yapılan bilimsel çalışmaların sonuçları, okul öncesi eğitim almış çocukların, bu eğitimi almamış akranlarına kıyasla hem ilköğretime daha iyi uyum sağladıklarını hem de üst öğrenim basamaklarında daha başarılı olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, genel olarak Dünyadaki birçok ülkede en az 72 aylık çocukların ilköğretime başlatılmaları ve ilköğretim öncesinde okul öncesi eğitim uygulamaları bir tesadüf değildir. Kaldı ki; 1983-1985 eğitim-öğretim yıllarında beş yaş çocuklarının ilköğretime alınmalarının denendiği ve bu uygulamanın başarısızlıkla sonuçlandığı da bilinmektedir. (...) Ayrıca, bu uygulama,

birinci sınıfta 60 ve 72 aylık çocukların aynı sınıfta eğitilmelerini de gerektirecektir. Oysa 60 ve 72 aylık çocuklar zihinsel, bedensel, sosyalduygusal ve kişilik özellikleri bakımından birbirinden oldukça farklıdır ve çocuğun, bütün yönleriyle hızla gelişmekte olduğu çocukluk yıllarında, çocuklar arasındaki üç ay gibi bir süre bile çok önemli bir farklılık olarak görülmektedir. (...) temel eğitim, iyi bir yurttaş yetiştirme, bireylere yurttaşlık kültürü kazandırma sürecidir. Bu nedenle, temel eğitim kesintili olamaz, tüm bireyler için ortak olmalı ve örgün eğitim kurumlarında gerçekleştirilmelidir. Önerilen kesintili 4+4+4 eğitim sürecinde, ilköğretimin ikinci kademesinde okul türlerinin çeşitlenmesi birinci kademedен sonra bir seçme ve yerleştirme sınavının da yapılacağı anlamına gelmektedir. Böylece çocuklarımız sınav kaygısını daha erken yaşlarda yaşayacaklar ve bu sınava hazırlanmak için derhanelerle daha erken tanışacaklardır (...) küçük yaştakilerin üst sınıflardaki öğrencilerin olumsuz davranışlarına maruz kalmalarını önlemek amacıyla, tüm bireyler için ortak, zorunlu ve kesintisiz eğitim sistemi içinde, ilköğretim 1.- 5. Sınıflar ile 6.-8. Sınıflar eğitimlerini farklı mekanlarda sürdürebilir. ...”

ODTÜ Eğitim Fakültesi'nin Görüşü Hakkında:

“ODTÜ Eğitim Fakültesi Görüşünde kısaca; “5 yaş grubu için okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alınmalıdır. Okul öncesi eğitim, ülkemizdeki sosyoekonomik eşitsizlik ve farklılıkların azaltılması, özellikle düşük sosyoekonomik çevrelerden gelen çocukların okulda daha fazla kalmasının sağlanması ve okuldaki başarısının arttırılması, yükseköğretime devam etmesi ve iş yaşamlarında daha etkili ve verimli olmaları için gereklidir. Beyin araştırmaları, okul öncesi eğitimin çocukların beyin kapasitelerini geliştirdiğini, çocukların duygusal, zihinsel, motor ve dil gelişimlerine önemli katkı sağladığını, çocukların ilköğretime daha kolay uyum sağlayarak ileriki eğitim aşamalarında daha başarılı olmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. (...) İlköğretime başlama yaşı 6 yaş (72 ay) olmalıdır. (...) Çocukta hafızayı öğrenme amacıyla etkili kullanma, mantıklı düşünme, yorum, bir işi başından sonuna gerçekleştirebilme yetileri altı yıldan sonra gerçekleşir. Altı yaş öncesi çocuğun beynindeki bilişsel yapılar okul temelli akademik öğrenme için henüz gelişmiş değildir. Altı yaş öncesi dönemde dikkat süresi kısa olduğu için okullardaki 40 dakikalık derlerde bu çocukların oturmaları ve dikkatlerini derse vermeleri mümkün değildir. Bu nedenle çocukların dikkat dağınıklığı, disiplinsizlik, dinleme bozukluğu gibi etiklendirmelere maruz kalmaları ve bu durumun sonraki eğitim yaşantılarını derinden etkilemesi olasıdır. İlköğretime başlama yaşının belirlenmesi konusunda çocuğun zihinsel gelişimi yanında fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimini de dikkate almak gerekir. (...) 6 yaş öncesi çocukların okumayı öğrenmeleri, bu çocukların ilköğretime başlamak için yeterli zihinsel, fiziksel, sosyal ve psikolojik olgunluğa ulaştığı anlamına

gelmez. Literatür erken yaşta ilköğretime başlayan çocukların ilk yıllarda olmasa bile 4. ve 5. sınıftan itibaren akademik gelişme açısından sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır. Dünyadaki ülkelerin büyük çoğunluğunda çocuklar ilköğretime 6 yaşında başlamaktadır. İskandinav ülkelerinde çocuklar 7 yaşında (84 ay) ilköğretime başlarlar ve eğitimde aldıkları başarılı sonuçlar ortadadır. (...) Sonuç olarak, ülkemizde ilköğretime başlama yaşı 6 (72 ay) olarak yıllardır uygulanmaktadır ve bununla ilgili bir sorun yaşandığı konusunda bilimsel veriler yoktur. Bu nedenle okula başlama yaşının 6 olarak devam etmesi önerilmektedir. İlköğretimin ilk kademesi en az 5 yıl olarak düzenlenmelidir. Kanun teklifinde 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim 4 yıllık iki kademeye ayrılmaktadır. İlk kademenin neden 4 yıl olduğuna ilişkin teklifte bir gerekçe yer almamaktadır. Bu sürenin 4 yıla sınırlandırılmasının bilimsel bir temeli olmadığı gibi, gelişmiş ülkelerde de görülen yaygın bir uygulama değildir. Birçok ülkede ilköğretimin kademelendirilmesinde 5+3, 6+2, 6+3 modelleri kullanılmaktadır. Bu tür bir kademelendirme gelişimle ilgili bilimsel ilkelere de aykırıdır. Gelişimle ilgili bilimsel veriler çocukların somut işlem dönemini 6-11 yaş olarak ortaya koymaktadır. 12 yaştan itibaren çocuklar soyut işlem dönemine geçtikleri için öğrendikleri kavramların ve becerilerin düzeyinde bir farklılık olması doğaldır. 4+4 modelinin ilk kademesi çocukların somut işlem döneminin ortasına denk gelmektedir. Bu modele bir de zorunlu eğitime başlama yaşının 5'e alınması teklifi eklendiği zaman çocukların gelişimsel olarak bir dönemi tamamlayamadan ilk kademedен mezun olmaları (9 ya da 10 yaşında) ve daha soyut ve üst düzey eğitim vermeyi amaçlayan ikinci kademeye gitmeleri anlamına gelecektir..."

Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin Görüşü Hakkında:

"Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Görüşünde; "... İlgili kanun teklifi; "Temel eğitimi, -dünyadaki örneklerin aksine- 4+4+4 şeklinde, program ve okul türleri açısından farklı öğretim programlarına dayalı olarak yapılandırmaktadır. İlgileri ve yetenekleri henüz ayrışmamış, somut işlemler dönemini tamamlamamış, mesleklere yönelik tutum ve ilgileri gelişmemiş olan öğrencileri dördüncü sınıfın sonunda yönlendirmektedir..."

D. İlk İnceleme Sonucu

Anayasa Mahkemesi 15 Haziran 2012 günü 16 üyenin katılımıyla ve oybirliği ile dosyada eksiklik görmediği için esas incelemesine geçmiş, yürürlüğün durdurulması talebinin ise esas inceleme aşamasında ele alınması kararlaştırılmıştır.

E. İlgili Maddeler ve Mahkemenin Kararı

6287 SAYILI KANUNUN 1, 2, 3 VE 8. MADDELERİ:

6287 sayılı Kanun ile değiştirilen, 5.1.1961 günlü, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun dava konusu kuralları da içeren 3., 7. ve 9. maddeleri ile 1739 sayılı kanunun 24. maddesi şöyledir:¹¹

MADDE 1.-

(MADDE 3-) “Mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bu çağ çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın Eylül ayı sonunda başlar, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter.

MADDE 2.-

(MADDE 7-) “İlköğretim; 1 inci maddede belirtilen amacı gerçekleştirmek için kurulmuş dört yıl süreli ve zorunlu ilkokul ile dört yıl süreli ve zorunlu ortaokuldan oluşan bir Millî Eğitim ve Öğretim Kurumudur.”

MADDE 3. –

(MADDE 9-) “İlköğretim kurumlarının ilkokul ve ortaokul olarak bağımsız okullar hâlinde kurulması esastır. Ancak imkân ve şartlara göre ortaokullar, ilkokullarla veya liselerle birlikte de kurulabilir.”

MADDE 8. –

MADDE 24 – “İlköğretim kurumlarının ilkokul ve ortaokul olarak bağımsız okullar hâlinde kurulması esastır. Ancak imkân ve şartlara göre ortaokullar, ilkokullarla veya liselerle birlikte de kurulabilir.”

MADDE 1 ve MADDE 8 HAKKINDAKİ AYKIRILIK İSTEMİ KONUSUNDAKİ KARAR

İptal davasındaki talepte, ilköğretimin 4+4 şeklinde iki kademeli olmasını, ilköğretime başlama yaşının düşürülmesini, mesleki yönlendirmenin temel eğitimin ikinci devresinde başlamasını öngören düzenlemenin bilimsel esaslara uygun olmadığı belirtilerek kuralların, Anayasa'nın 2., 5., 10., 17., 27., 41. ve 42. maddelerine aykırı olduğu öne sürülmüştür.

İptali istenen kural, ortaokulların, ilkokullar veya liselerle birlikte aynı binada kurulabilmesine olanak tanınmaktadır. Kanun'un gerekçesinde konuyla ilgili olarak, istisnai durumların oluşabileceği de göz önünde bulundurularak **fiziki, coğrafi ve ekonomik gerekçelerle** ilköğretim birinci kademe ve ilköğretim ikinci kademenin birlikte de kurulabilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir.

¹¹ Büyük ve kalın harflerle yazılı maddeler 6287 sayılı Kanunun madde numaralarıdır. Parantez içine alınmış olan madde numaraları ise 6287 sayılı Kanunla değişiklik getirilen kanunlardaki orijinal madde numaralarıdır.

Anayasa Mahkemesi, bu hükmün iptaline ilişkin talebi ilgisi bulunduğu gerekçesiyle Anayasa'nın 65. Maddesi hükmüyle birlikte ele almıştır. Mahkeme:

Anayasa'da “sosyal ve ekonomik hak” olarak düzenlenen eğitim hakkı kapsamında devlete yüklenen pozitif yükümlülükler yerine getirilirken, devletin mali kaynaklarının yeterliliğinin gözeteceği açıktır. Kamu kaynaklarının yetersizliğinin veya fiziki ve coğrafi yapının özelliğinin gerektirdiği durumlarda **ortaokulların ilkokullar veya liselerle birlikte kurulabilmesine olanak tanınması, devletin mali kaynaklarının yeterliliğinin gözetilmesinin bir sonucudur.**

hükmüne varmış ve Anayasanın 65. Maddesi yönünden aykırılık bulunmadığına karar vermiştir. Mahkeme Anayasanın 2, 5, 10, 17, 27, 4 ve 42. Maddeleri bakımından düzenlemeyle bir bağlantı olmadığına karar vermiştir.

MADDE 2 HAKKINDAKİ AYKIRILIK İSTEMİ KONUSUNDAKİ KARAR

İptal davasındaki talepte, ilköğretimin dört yıl zorunlu ilkokul, dört yıl zorunlu ortaokul şeklinde kademelendirilmesinin pedagojik ilkelere aykırı düştüğü, ilköğretime başlama yaşının da 5 yaşa düşürüldüğü gözetildiğinde 9–10 yaşlarında, henüz somut işlemler döneminin ortasında bulunan çocukların, soyut eğitim yapılan ortaokula başlamalarının çağdaş ve bilimsel eğitim ilkesiyle bağdaşmadığı, ayrıca, ortaokullardaki müfredatın belirsiz olduğu belirtilerek kuralın, Anayasa'nın 2., 10., 14., 24., 41. ve 42. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Eğitim ve Öğrenim Hakkı Yönünden (A.Y. md.42)

AYM, bu madde konusunda kanunun genel gerekçesine değinmiştir. Sekiz yıllık kesintisiz ilköğretimin dört yıl ilkokul ve dört yıl ortaokul biçiminde ayrıştırılmasında daha önce işlevsiz hale gelen köy ilkokullarının yeniden açılması amacı ile yapıldığının belirtildiğini ifade etmiş. Yasama organının özellikle kız çocuklarını başka yerlere göndermekten çekinen aileler bulunduğu gerekçesini ifade etmiştir. Mahkeme A.Y.'nin 42. Maddesini yorumlarken; **eğitimin “süresi ve kesintili ya da kesintisiz yapılmasına ilişkin seçim, kanun koyucunun takdirine bırakılmıştır”, “eğitim hizmetlerinin değişkenliği dikkate alındığında, ortaokul müfredatının belirlenmesi idari ve teknik bir mesele olup kanunla belirlenmesi zorunluluğu bulunmamaktadır”** görüşü ile bu maddeye AYKIRILIK BULUNMADIĞINA karar vermiştir.

AYM, Anayasanın 2, 10, 14 ve 41. maddeleri yönünden ise herhangi bir hukuki gerekçeye dayanmaksızın “ilgisi görülmemiştir” diyerek iptal talebini reddetmiştir.

6287 SAYILI KANUNUN 7. VE 9. MADDELERİ:

6287 sayılı Kanunun 7 ve 9. maddeleriyle ile değiştirilen 14.6.1973 günlü, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun dava konusu kuralları da içeren 22. ve 25. maddeleri şöyledir:¹²

MADDE 7-

(MADDE 22-) “Mecburi ilköğretim çağı **6–13 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bu çağ çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın Eylül ayı sonunda başlar**, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter.”

MADDE 9-

(MADDE 25-) İlköğretim kurumları; **dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından** oluşur. Ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik dersler oluşturulur. **Ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin hayatı, isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur.** Bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler ile imam-hatip ortaokulları ve diğer ortaokullar için oluşturulacak program seçenekleri Bakanlıkça belirlenir.

Nüfusun az ve dağınık olduğu yerlerde, köyler gruplaştırılarak, merkezi durumda olan köylerde ilköğretim bölge okulları ve bunlara bağlı pansiyonlar, gruplaştırmanın mümkün olmadığı yerlerde yatılı ilköğretim bölge okulları kurulur.”

MADDE 7 HAKKINDAKİ AYKIRILIK İSTEMİ KONUSUNDAKİ TALEP VE KARAR**Eğitim ve Öğrenim Hakkı (A.Y. md.42) Yönünden**

AYM, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun **22. Maddesinde yapılan değişikliğin Anayasanın 42. Maddesine aykırılık taşımadığına hükmetmiştir.** Anayasaya göre içerik ve yöntem bilimsel ise **zorunlu eğitimin başlangıcı** konusunda **TAKDİRİN KANUN KOYUCUYA AİT OLDUGUNU** kararlaştırmıştır. Mahkeme yorumunu şu şekilde biçimlendirmiştir:

Kanun koyucu, Anayasa'nın verdiği bu yetkiye dayanarak, 6–14 olan ilköğretim çağı yaş aralığının bitiş yaşını, dava konusu kurullarla 14'ten 13'e indirmiştir. Düzenlemede ilköğretim çağının başlangıç yaşı ile ilgili olarak herhangi bir yenilik söz konusu değildir.

¹² Büyük ve kalın harflerle yazılı maddeler 6287 sayılı Kanunun madde numaralarıdır. Parantez içine alınmış olan madde numaraları ise 6287 sayılı Kanunla değişiklik getirilen kanunlardaki orijinal madde numaralarıdır.

Eğitim, doğumla başlayan bir süreç olup bireyin yaşına ve fiziksel, bilişsel, psiko-sosyal ve ahlaki gelişim düzeyine göre içeriği ve yöntemi değişebilmektedir. Eğitimin çağdaş ve bilimsel olması, çocuğa verilecek eğitimin içeriği ve yönteminin, çocuğun yaşı ve gelişim düzeyiyle uyumlu olmasını gerektirmekte olup, **içerik ve yönteminin çağdaş ve bilimsel esaslara uygun olarak belirlenmesi koşuluyla Anayasa'nın 42. Maddesinde öngörülen zorunlu eğitimin hangi yaşta başlatılacağına takdiri kanun koyucuya aittir.**

Cumhuriyetin Nitelikleri, Yasama Yetkisinin Devri Yasağı ve TBMM'nin Görev ve Yetkileri Yönlerinden (A.Y. md.2, md.7 ve md.87)

AYM, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun **22. Maddesinde yapılan değişikliğin Anayasanın 2, 7 ve 87. maddelerine aykırılık taşımadığına hükmetmiştir.** Mahkeme kararını şu esaslar üzerine kurmuştur:

...Hukuk devletinin temel ilkelerinden biri "**belirlilik ilkesi**"dir. Bu ilkeye göre, **yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesi gerekir...**

... Farklı koşul ve durumlara göre sık sık değişik önlemler alma, bunları kaldırma ve süratli biçimde hareket etme zorunluluğunun bulunduğu alanlarda, yasama organının **temel kuralları saptadıktan sonra, uzmanlık ve idare tekniğine ilişkin hususları yürütmeye bırakması, yasama yetkisinin devri olarak yorumlanamayacağı** gibi yürütme organının yasama organı tarafından çerçevesi çizilmiş alanda ve değişen koşullara uyum sağlayabilecek esnekliğe sahip kriterlere uygun olarak, genel nitelikte hukuksal tasarruflarda bulunması, hukuk devletinin belirlilik ilkesine aykırılık oluşturmaz...

...Dava konusu kurallarda, ilköğretim çağının, 6-13 yaşlarını kapsadığı ve bu çağın, çocuğun 5 yaşını doldurduğu Eylül ayının sonundan başlayacağı, 13 yaşını doldurup 14 yaşına girdiği yılın, öğretim yılının sonunda dolacağı açıkça düzenlenmek suretiyle çocuğun hangi yaşlarda zorunlu ilköğretime tabi tutulacağı belirlenmiştir...

...Zorunlu ilköğretim çağının yaş aralığı kanunla belirlendikten sonra, 5 yaşını doldurarak ilköğretim çağına giren bir çocuğun, 6. yaşın kaçınıcı ayında fiilen ilköğretime başlatılacağına Milli Eğitim Bakanlığınca saptanması, belirlilik ilkesine aykırılık oluşturmadığı gibi, yasama yetkisinin devri anlamına da gelmez.

Açıklanan nedenlerle kural, Anayasa'nın 2., 7. ve 87. maddelerine aykırı değildir...

Planlama Yükümü Yönünden (A.Y. md.166)

AYM, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun **22. Maddesinde yapılan değişikliğin Anayasanın 166. Maddesine aykırılık taşımadığına hükmetmiştir.** Mahkeme, anılan yasanın TBMM Plan ve Bütçe Komisyonundan geçirilmeden yasalaşmasının şekle ilişkin bir aykırılık iddiası olduğundan yola çıkarak, şekil itirazı için başvuru süresinin 10 günle sınırlanmış olduğundan hareketle madde 166 yönünden bir aykırılık bulunmadığına karar vermiştir. Esas bakımından da dokuzuncu beş yıllık planda ilköğretime başlama yaşı konusunda bir öneriye yer verilmediği ifade edilmiştir.

Diğer Anayasa Maddeleri Yönünden Aykırılık

AYM, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 22. Maddesinde yapılan değişikliğin **Anayasanın 5, 10, 17, 24, 41 ve 90. Maddeleri yönünden ise herhangi bir hukuki gerekçeye dayanmaksızın “ilgisi görülmemiştir”** diyerek iptal talebini reddetmiştir.

MADDE 9 HAKKINDAKİ AYKIRILIK İSTEMİ KONUSUNDAKİ TALEP VE KARAR

A) 1789 sayılı Kanun'un 25. maddesi mülga 1. fıkrası 3. cümlesindeki ibareler yönünden:

İptal davasındaki talepte, *“Kur'an-ı Kerim”* ve *“Hz. Peygamberimizin Hayatı”* derslerinin, ortaokul ve liselerde isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulmasını öngören kuralın, İslam dini ile devlet arasında aidiyet ilişkisi kurduğu, devletin tüm dinler karşısında eşit mesafede durmasını engelleyeceği, bu dersleri seçmeyecek öğrencileri dolaylı da olsa inançlarını açıklamaya zorlayacağı ayrıca, ikili bir eğitime yol açacağı, dolayısıyla kuralla, Anayasa'da korunan laiklik ve eşitlik ilkeleri ile din ve vicdan özgürlüğünün ihlal edildiği belirtilerek kuralın, Anayasa'nın Başlangıç'ı ile 2., 10., 14., 17., 24., 27., 41., 42., 65., 90., 153., 163., 166. ve 174. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi, **Anayasa'da laiklik ilkesinin** devletin dini inançlar karşısındaki konumunu belirleyen **“siyasal bir ilke olarak”** düzenlendiğini söylemiş, **“...diğer bir ifadeyle, laiklik, bireyin ya da toplumun değil, devletin bir niteliğidir”** biçiminde karar vermiştir.

Mahkeme bu konuda şu görüşleri savunmuştur:

...Laikliğin tarihsel gelişimi incelendiğinde, din olgusuna yönelik yaklaşım farklılıklarına bağlı olarak, kavramın iki farklı yorumu ve uygulamasının bulunduğu görülmektedir. Bunlardan, **katı laiklik anlayışına göre din, bireyin sadece vicdanında yer bulan, bunun dışına çıkarak toplumsal ve kamusal alana kesinlikle yansımaması gereken bir olgudur.**

...Laikliğin daha esnek ya da özgürlükçü yorumu ise dinin bireysel boyutunun yanında aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğu tespitinden yola çıkmaktadır. Bu laiklik anlayışı, dini sadece bireyin iç dünyasına hapsetmemekte, onu bireysel ve kollektif kimliğin önemli bir unsuru olarak görmekte, toplumsal görünürlüğüne imkân tanımaktadır...

... Farklı dini inançlara sahip olanlar ya da herhangi bir inanca sahip olmayanlar laik devletin koruması altındadır. Nitekim **Anayasa'nın 2. maddesinin gerekçesinde yapılan tanıma göre, "Hiçbir zaman dinsizlik anlamına gelmeyen lâiklik, her ferdin istediği inanca, mezhebe sahip olabilmesi, ibadetini yapabilmesi ve dinî inançlarından dolayı diğer vatandaşlardan farklı bir muameleye tâbi kılınmaması anlamına gelir."** Devlet, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşebileceği ortamı hazırlamak için gerekli önlemleri almak zorundadır...

...Laik devlet, dinler karşısında **tarafsız olmakla birlikte, toplumun dini ihtiyaçlarının karşılanması konusunda kayıtsız değildir. Laiklik ilkesi, doğup geliştiği Batı'da, dinin toplumsal ve kamusal alandan tamamen dışlanması sonucunu doğurmuş, dini ihtiyaçların karşılanmasına yönelik devlet politikalarını beraberinde getirmiştir. Devlet okullarında ve özel okullarda öğrencilere din eğitim ve öğretiminin verilmesi bu politikaların başında gelmektedir...**

Anayasa Mahkemesi, Tehvid-i Tedrisat Kanunu ile başlayan süreçte din eğitimi veren okulların devlet tarafından kurulmasının öngörüldüğünü ayrıca 5530 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 3. Maddesi uyarınca bu alanda özel öğretim kurumlarının açılmasının yasaklandığını ifade etmiştir. Bu nedenle, hem kurumların açılması hem de din eğitimi ve öğretimine ilişkin derslerin belirlenmesi konusunda devletin tekel konumunda olduğu belirtilmiştir. "Bireylerin devlet kurumları dışında din eğitimi ve öğretimi alabilecekleri kurumsal alternatiflerinin bulunmadığı gerçeği" karşısında Anayasa Mahkemesine göre **devletin bu alanda "pozitif yükümlülükleri" bulunmaktadır. "Buna göre, dava konusu kural, devletin din eğitimi konusunda üstlendiği pozitif yükümlülüğün bir gereğidir"**, denilmektedir.

Anayasa Mahkemesi, kanunda yer alan "Hz. Peygamberimizin Hayatı" isimli ders ve "Kur'an-ı Kerim" ifadesinin yer almasının ise laiklik ilkesine aykırılıktan değil, bu dine inananlara saygı göstermek amacı taşıdığını şu şekilde ifade etmektedir:

...Öte yandan, kanun koyucunun "**Hz. Peygamberimizin Hayatı**" ismini tercih etmesi zorunlu olarak İslam dini ile devlet arasında bir aidiyet ilişkisinin kurulması sonucunu doğurmaz. Her şeyden önce, kurulla getirilen isteğe bağlı seçmeli bir derstir. **Dersin muhatabı da bu dersi seçecek olan öğrencilerdir. Dolayısıyla, dersin isminin o dersi seçecekler dikkate alınarak belirlendiği anlaşılmaktadır. İkincisi,**

diğer isteğe bağlı seçmeli ders olan “*Kur’an*” dersinin yanına yüceltme ifadesi olan “*Kerim*” sıfatının eklenmesine benzer şekilde “*Hz. Peygamberimizin Hayatı*” isminin kullanılmasının, aidiyetlik kurmaktan ziyade, o dinin mensuplarının kutsallarına saygıyı ifade etmektedir...

Ayrıca Mahkeme, baştan beri laiklik ilkesinin Devlet ve İslam dini arasındaki “kurumsal bağlantıyı” mutlak şekilde dışlamadığını savunmaktadır. Bu konuda;

...Türkiye’de baştan beri laiklik ilkesinin anayasal düzeyde ve uygulamada **Devlet ile İslam dini arasındaki kurumsal ilişkiyi mutlak surette dışladığı da söylenemez**. Anayasa, resmî bir dine yer vermekle birlikte, çoğunluk dininin mensuplarının inanç, ibadet ve eğitim gibi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik resmî mekanizmalar öngörmüştür. Anayasa’nın 136. maddesi, **Diyanet İşleri Başkanlığını “laiklik ilkesi doğrultusunda” özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmek üzere, genel idare içinde yer alan bir anayasal kurum olarak tanımlamıştır**. 1965 tarihli 633 sayılı Kanun’un 1. maddesi uyarınca, **bu anayasal kurumun amacı, “İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” olarak belirlenmiştir...**

Mahkeme ayrıca Tehvid-i Tedrisat Kanunu’nun Anayasaya aykırı olarak anlaşılacağı hükmüne dikkat çekerek bu konuda Devlete görev verildiğini saptamaktadır:

...Bu Kanun’un 4. maddesine göre, “*Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir.*” Buradaki “*imamet*” ve “*hitabet*” gibi kavramların İslam dinine ait kavramlar olduğu, dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığına tevdi edilen görevin, bu dinin mensuplarının dini hizmetlerini yerine getirecek kişileri yetiştirecek eğitim kurumlarının açılması görevi olduğu açıktır...

Mahkeme Anayasanın 24. Maddesine de dayanarak; “Anayasa, dini hizmetleri toplumsal bir ihtiyaç olarak görmekte ve devlete bu ihtiyaçların karşılanması yönünde yükümlülükler yüklemektedir” ifadesinde bulunmuş ve dava konusu kuralın Anayasanın 2 ve 24. maddesine aykırı olmadığı kararına varmıştır.

Anayasa Mahkemesi, düzenlemenin Anayasanın 10. maddesindeki “kanun önünde eşitlik” ilkesine de aykırı olmadığını, çünkü bu ilkenin “**aynı durumda olanlara aynı, farklı konumda olanlara da farklı kurulların uygulanmasını gerektirmekte**” olduğunu kararlaştırmıştır. Mahkeme, kanunda yer alan bu düzenlemenin gerektirdiği uygulamanın bir benzerinin diğer peygamberler ve dini inanışlar için de uygulanması

konusunda bir yasaklama olmadığını; bu çerçevede “Bakanlığa, ortaokul ve liselerde okutulacak diğer seçilmiş dersleri belirleme yetkisi” verildiğini **“toplumsal bir ihtiyacın doğması halinde, Bakanlıkça diğer dinlerin ilahi kitapları ile peygamberlerinin hayatının seçmeli ders olarak okutulmasının önünde herhangi bir yasal engel” bulunmadığı** ifade edilmiştir.

Mahkeme, **Lozan Antlaşmasının çeşitli hükümlerine de atıfta bulunarak**, gayri-müslimlerin okul açmaları, dini ayin düzenlemelerinin korunduğunu, ayrımcılık yapılmadığını ve toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasında aykırı bir durum olmadığını hüküm altına almıştır.

Mahkeme İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararlarını “çoğunluk dinleri mensuplarına bazı öncelikler tanınabileceği” biçiminde okurken şu yorumu yapmaktadır:

“Nitekim hemen her ülkenin din eğitim ve öğretimi, hâkim dine belli bir ağırlık vermekte, **diğer dinler karşısında çoğunluk dininin mensuplarına bazı öncelikler tanımaktadır**. AİHM de objektif ve gerekli olduğu takdirde bu farklı muamelenin Sözleşme’ye aykırılık teşkil etmeyeceğini belirtmiştir.”

AYM bu kapsamda İHAM’ın Lautsi/İtalya¹³ ve Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye¹⁴ davalarına şu şekilde atıfta bulunmaktadır:

...AİHM’in Büyük Dairesi de, **Lautsi/İTALYA** (2011) davasında, Hıristiyanlığın sembollerinden olan çarmıha gerilmiş İsa figürünün sınıflarda asılı olmasının çoğunluk dini olan Hıristiyanlığın okul ortamında baskın bir görünürlüğe sahip olması anlamına geldiğini kabul etmiştir. Ancak, Mahkeme’ye göre, bu durum tek başına çoğulculuk ilkelerinden uzaklaşma ve ideoloji aşılama (indoctrination) anlamına gelmemekte, dolayısıyla din eğitimi güvenceye alan Sözleşme’nin 1 No’lu Protokolünün 2. maddesine aykırılık teşkil etmemektedir...

...AİHM, Hasan ve Eylem **Zengin/TÜRKİYE** (2007) kararında da, devletin laik niteliğine karşın İslam’ın Türkiye’de çoğunluk dini olduğu gerçeği karşısında, *“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi”* müfredatında diğer dinlere kıyasla İslam dinine daha fazla yer ve öncelik verilmesinin, tek başına çoğulculuk ve objektiflik ilkelerinden sapma anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir...

Anayasa Mahkemesi bu temel gerekçelerle dava konusu kuralın Anayasa’nın Başlangıç’ı ile 2., 10., 24. ve 174. maddelerine aykırı olmadığını iki üyenin muhalefeti ile kararlaştırmıştır. Mahkeme, Anayasa’nın 14., 17., 27., 41., 42., 65., 90., 153., 163. ve 166. Maddeleriyle dava

¹³ Lautsi/İtalya, Başvuru No: 30814/06, K.T: 18/03/2011, par. 71.

¹⁴ Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye, Başvuru No: 1448/04, K.T:09/10/2007, par.63.

konusu kural arasında bir ilişki olmadığı kanaatiyle incelemede bulunmamıştır.

B) 1789 sayılı Kanun'un 25. maddesi mülga 1. fıkrasındaki diğer ibareler yönünden:

İptal davasındaki talepte, imam hatip ortaokullarının açılması ve mesleki seçmeli derslerin konulduğu ilköğretimin ikinci kademesinin 9–10 yaşlarında başlatılmasının çocukların öğrenmelerini değil, koşullandırılmalarını sağlamayı amaçladığı ve bu durumun çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırılık oluşturduğu ifade edilmiştir. Dilekçede, bu durumun Devletin her türlü istismara karşı çocukları koruyucu önlemleri alma göreviyle de bağdaşmadığı, temel eğitim sisteminin değiştirilmesini öngören kuralın, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yer alan hedeflerle uyumlu olmadığı, öte yandan kuralın, Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülmeden yasalaşmasının Anayasa'nın 166. maddesine aykırılık oluşturduğu, ayrıca Anayasa Mahkemesinin 16.9.1998 günlü, E.1997/62, K.1998/52 sayılı kararında yer alan gerekçelerin gözetilmediği belirtilerek kuralın, Anayasa'nın Başlangıç'ı ile 2., 10., 14., 17., 24., 27., 41., 42., 65., 90., 153., 163., 166. ve 174. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi, imam hatip ortaokullarının açılması ve mesleki seçmeli derslerin konulduğu ilköğretimin ikinci kademesinin 9–10 yaşlarında başlatılmasının Kanunun 22. Maddesindeki düzenlemenin imam hatip okulları için paralel hükümleri içerdiğini ifade ederek, söz konusu düzenlemeyi Anayasaya uygun bulurken kullandığı argümanları tekrar etmiştir. Anayasa Mahkemesi, dava konusu kuralda, "...ortaokulların farklı programlar arasında tercihe imkân verecek şekilde oluşturulmasıyla kastedilen hususun, ortaokullarda mesleki ve teknik eğitim verilmesi olmayıp, öğrencilere ilgi, yetenek ve becerilerine göre seçimlik ders imkânlarının sunulmasından ibaret bulunduğu ve amacın, yönlendirme sürecini daha erken yaşlarda başlatmak olduğu anlaşılmaktadır" kanaatini kabul etmektedir. Mahkeme öğrencilerin erken yaşlarda yöneltilmesinin mevcut kanuni düzenlemelerde de bulunduğunu ve "çağdaş ve bilimsel eğitimin temel hedeflerinden biri[nin], öğrencinin, ilgi, yetenek ve becerilerine uygun meslek seçimini yapmasını sağlamak" olduğunu ifade etmektedir.

Anayasa Mahkemesi, "yasama organı[nın], yasama yetkisinin genelliği ilkesi uyarınca, Anayasa'ya aykırı olmamak kaydıyla, toplumsal ihtiyaçların giderilmesine ilişkin mevcut çözüm yolları arasından birini tercih ederek kanunlaştırmakta takdir yetkisine sahip" olduğu ilkesini tekrar etmiştir. Bu çerçevede, daha önce "Anayasa Mahkemesinin 4306 sayılı Kanunla getirilen sekiz yıllık kesintisiz ilköğretimin Anayasa'ya uygun olduğuna karar vermiş olması, yasama organının ilköğretimin kesintisiz olmasından vazgeçerek kademelendirilmiş bir ilköğretim sis-

temini kurmasına engel teşkil etmez” diyerek, kanunda yapılan değişikliğin Anayasa’nın 2., 10., 24., 41., 42., 153., 166. ve 174. maddelerine aykırı olmadığına hükmetmiştir. Anayasanın 17, 27, 65, 90 ve 163. Maddelerine ilişkin olarak konuyla bir ilişki kurmamıştır.

6287 SAYILI KANUNUN 12. VE 13. MADDELERİ:

6287 sayılı Kanun’un dava konusu kuralları içeren 12. ve 13. maddeleri şöyledir:¹⁵

MADDE 12- 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununun 18 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “yüzde onundan fazla” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

MADDE 13- 16/8/1997 tarihli ve 4306 sayılı Kanunun geçici 1 inci maddesinin (A) fıkrasının (2) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan “sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim” ibaresi “ilköğretim ve ortaöğretim” şeklinde değiştirilmiş ve maddede yer alan “sekiz yıllık kesintisiz” ibareleri madde metninden çıkarılmıştır.

MADDE 12’NİN ANAYASAYA AYKIRILIĞI HAKKINDAKİ TALEP VE KARAR

İptal davası talebinde, 3308 sayılı Kanun’un 18. maddesinde yapılmak istenen değişiklikte işletmelerde çalıştırılacak çırak oranı konusunda yüzde on tavan sınırlamasının kaldırılmasının, çocukların asıl işgücüne dönüşmesine yol açacağı, bu durumun, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile Sanayi İşyerlerine Alınacak Çocukların Asgari Yaş Sınırını Belirleyen 59 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi’ne aykırı olduğu belirtilerek kuralın, Anayasa’nın 5., 10., 17., 42., 65. ve 90. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

3308 sayılı kanunda, on ve daha fazla personel çalıştıran işletmelere, çalıştırdıkları personel sayısının yüzde beşinden az, yüzde onundan da fazla olmamak üzere mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumu öğrencilerine beceri eğitimi yaptırmaları zorunluluğu getirilmiştir. Kanuni düzenleme buradaki üst limit olan %10 limitini kaldırmaktadır.

Anayasa Mahkemesi bu konudaki uluslararası sözleşmelere atıfta bulunduktan sonra Anayasanın 41 ve 42. Maddelerinin bu sözleşmelerle paralellik arz ettiğini ifade etmektedir. Mahkeme %10 sınırının kaldırılmasının, beceri eğitimi verilen ortamların arttırılması amacına yönelik olduğunu, bu çalışmaların eğitimin bir parçası olduğunu ve devletin 42. Madde uyarınca zaten çocuk emeğinin sömürsünü önleme görevini sürdüreceğini ifade etmiş; 4 üyenin muhalefetiyle sözkonusu kuralın Anayasaya aykırı olmadığını hüküm altına almıştır. Mahkeme, Anaya-

¹⁵ Büyük ve kalın harflerle yazılı maddeler 6287 sayılı Kanunun madde numaralarıdır. Parantez içine alınmış olan madde numaraları ise 6287 sayılı Kanunla değişiklik getirilen kanunlardaki orijinal madde numaralarıdır.

sanın diğer maddelerine aykırılık iddialarına hususunda bir ilgi olmadığı kanaatindedir.

MADDE 13'ÜN ANAYASAYA AYKIRILIĞI HAKKINDAKİ TALEP VE KARAR

İptal davası talebinde, ilköğretimin kademelendirilmesini öngören 222 sayılı Kanun'un 7. maddesi ile 1739 sayılı Kanun'un 25. maddesinin birinci fıkrasına ilişkin Anayasa'ya aykırılık iddiaları bu kural yönünden de tekrarlanmış ve kuralın, Anayasa'nın 2., 5., 10., 14., 17., 24., 27., 42., 65. ve 163. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi düzenlemenin Anayasanın 42. Maddesine herhangi bir aykırılık taşımadığını hüküm altına almakla yetinmiş, gerekçe olarak ise dava konusu kuralın eğitime katkı payı giderlerinin sadece ilköğretim okulları için değil ve fakat ortaöğretim giderleri için de harcanabilmesi için getirildiğini; bu durumun kesintisiz öğrenimin ilk ve orta dereceli okullarda 4'er yıl olarak uygulanabilmesinin tamamlayıcısı niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Mahkeme ayrıca gerekçelendirme gereği duymaksızın yukarıda kanunun 7. Maddesinin Anayasaya aykırı olmadığı hakkındaki gerekçesinin bu konuda da geçerli olduğunu ifade etmekle yetinmiştir.

Anayasa'nın 42. Maddesine herhangi bir aykırılık bulunmadığına hükmeden Mahkeme, diğer maddeler aykırılık konusunda herhangi bir ilgi bulunmadığını karar altına almıştır.

6287 SAYILI KANUNUN 14. MADDESİ:

6287 sayılı Kanununun 14. maddesi ile 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 45 inci maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.¹⁶

Yükseköğretime giriş ve yerleştirme:

MADDE 45- Yükseköğretime giriş ve yerleştirme aşağıdaki şekilde yapılır:

a. Yükseköğretim kurumlarına giriş ve yerleştirme işlemleri imkân ve fırsat eşitliğini sağlayacak tedbirleri almak kaydıyla, Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenen usûl ve esaslara göre yapılır.

b. Yükseköğretim kurumlarına esasları Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenen merkezî sınavlarla girilir. Yerleştirme puanlarının hesaplanmasında adayların ortaöğretim başarıları dikkate alınır. Ortaöğretim bitirme başarı notları en küçüğü ikiyüzelli, en büyüğü beşyüz olmak üzere ortaöğretim başarı puanına dönüştürülür. Ortaöğretim başarı

¹⁶ Büyük ve kalın harflerle yazılı maddeler 6287 sayılı Kanunun madde numaralarıdır. Parantez içine alınmış olan madde numaraları ise 6287 sayılı Kanunla değişiklik getirilen kanunlardaki orijinal madde numaralarıdır.

puanının yüzde onikisi yerleştirme puanı hesaplanırken merkezî sınavdan alınan puana eklenir.

c. Ortaöğretim kurumlarını birincilik ile bitiren adaylar için mevcut kontenjanların yanı sıra Yükseköğretim Kurulu kararı ile ayrı kontenjanlar belirlenebilir.

d. Meslekî ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olan öğrenciler, istedikleri takdirde bitirdikleri programın devamı niteliğinde veya bunlara en yakın olan meslekî ve teknik önlisans yükseköğretim programlarına sınavsız olarak yerleştirilebilir. Bu öğrencilerin yerleştirilmesine ilişkin usûl ve esaslar Millî Eğitim Bakanlığının görüşü üzerine Yükseköğretim Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

e. Önlisans mezunları için, ilişkili lisans programlarında belirlenmiş kontenjanın yüzde onunu geçmeyecek şekilde Yükseköğretim Kurulu kararı ile her yıl dikey geçiş kontenjanı ayrılabilir.

f. Yabancı uyruklu öğrenciler ile ortaöğretimin tamamını yurt dışında tamamlayan öğrencilerin yükseköğretim kurumlarına kabul usûl ve esasları Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenir. Uluslararası anlaşmalar gereği Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında burslu olarak öğrenim görecektir yabancı uyruklu öğrencilerin yerleştirme işlemleri Yükseköğretim Kurulu tarafından yapılır.

g. Yükseköğretim Kurulunca belirlenecek usûl ve esaslara göre, belli sanat ve spor dallarında üstün kabiliyetli olduğu tespit edilen öğrenciler ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunca tespit edilen uluslararası bilimsel yarışmalarda ödül kazanan öğrenciler, ilgili dallarda eğitim yapmak kaydıyla yükseköğretim kurumlarına yerleştirilebilir.

MADDE 14'ÜN ANAYASAYA AYKIRILIĞI HAKKINDAKİ TALEP VE KARAR

A) Değiştirilen YÖK Kanunu 45. Maddesinin a ve b bentleri yönünden yapılan inceleme

2547 sayılı Kanun'un 45. maddesinin önceki şeklinde yükseköğretime giriş için yapılacak sınava eklenecek ortaöğretim başarı puanının hesaplama yönteminin YÖK tarafından belirlenmesi söz konusu iken dava konusu kuralla ortaöğretim başarı puanının ne şekilde hesaplanacağı doğrudan Kanunla düzenlenmek suretiyle YÖK'ün bu yetkisi kaldırılmıştır.

İptal davası talebinde, merkezî sınav notunu etkileyecek ortaöğretim başarı puanını hesaplama yöntemini belirleme yetkisinin YÖK'e bırakılması anayasal bir zorunluluk olduğu halde bu hususun doğrudan kanunla düzenlendiği belirtilerek kuralların, Anayasa'nın 131. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Yükseköğretim Üst Kuruluşlarının Statüsü Çerçevesinde Değerlendirme (A.Y. md.131)

Mahkeme anılan düzenlemenin Anayasa'nın 131. Maddesine aykırılık taşımadığını şu şekilde gerekçelendirmiştir:

...Anayasa'nın 131. maddesinin birinci fıkrasında, YÖK'ün görevleri; yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak şeklinde sayılmıştır.

Anayasa'da yükseköğretim kurumlarına girişte uygulanacak merkezî sınav notunu etkileyecek ortaöğretim başarı notunun hesaplama yöntemini belirleme yetkisinin YÖK'e ait olduğu yolunda doğrudan bir hüküm bulunmadığı gibi dolaylı olarak da bunu zorunlu kılan herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Kanun koyucunun, yasama yetkisinin genelliği ilkesi gereğince, yükseköğretim kurumlarına girişte uygulanacak merkezî sınav notunu etkileyecek ortaöğretim başarı puanını hesaplama yöntemini doğrudan kanunla belirlemesinde Anayasa'ya aykırı bir yön bulunmamaktadır.

Cumhuriyetin Nitelikleri Çerçevesinde Değerlendirme (A.Y. md.2)

İptal davası talebinde, 6287 sayılı Kanun'un 14. maddesiyle, önceki sistemde uygulanan ortaöğretim başarı puanının hesaplanmasında, **mezun olunan okulun ağırlık puanı hesaba dâhil edilirken, yeni sistemde bu uygulamadan vazgeçilmesinin, Seviye Belirleme Sınavında (SBS) başarı göstererek Anadolu, Fen ve Sosyal Bilimler Liselerini kazanarak yükseköğretime girişte ek puan almaya hak kazanan öğrencilerin kazanılmış haklarının ihlali sonucunu doğurduğu, zor koşullara bağlı, müfredatı da ağır olan bu lise öğrencileriyle daha esnek kurallara bağlı okulların öğrencilerinin eşitlenmesinin, devlete ve eğitim sistemine güveni zedelendiği ve bu yolla hukuki güvenlik ilkesinin ihlal edildiği** belirtilerek kuralın, Anayasa'nın 2. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi bu konuda kazanılmış hak oluşmadığı ve hukuka güven ilkesinin ise zedelenmediğini; geleceğe dönük beklenen hakların kazanılmış haklar oluşturmadığını ayrıca daha önceki düzenlemelerin bazı öğrenciler için adil olmayan sonuçlara yol açtığı için mevcut düzenlemenin hakkaniyete uygun olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme lise son sınıfta bulunan öğrencilerin bu değişiklikten korunmasını da hakkaniyete uygun, yeterli bir tedbir olarak görmektedir.

Mahkemenin bu konudaki görüşünün esası şu şekildedir;

“Bir statüye bağlı olarak ileriye dönük beklenen haklar, kazanılmış hak niteliği taşımadığından, 6287 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce ortaöğretimde okuyan kişilerin, yükseköğretime giriş sınavında dikkate alınması gereken ortaöğretim başarı puanının he-

saplama yöntemi yönünden kazanılmış haklarından söz edilebilmesi olanaklı değildir.”

...

“Hukuk güvenliği ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar.

Kanunların uzun süreli uygulanmasına güvenerek hayatını yönlendiren, hukuki iş ve işlemlere girişen bireyin, bu kanunların uygulanacağı yolunda oluşan beklentisinin mümkün olduğunca korunması gerekmektedir. Ancak, **hukuki güvenlik ilkesi, her türlü beklentinin korunmasını zorunlu kılmaz. Bir beklentinin hukuken koruma görebilmesi için, meşru (haklı) beklenti seviyesine ulaşması gerekmektedir. Beklentinin meşru olup olmadığı tespit edilirken başvurulacak ölçüt, “hakkaniyet”tir.** Hakkaniyet, Medeni Kanun’da düzenlenmiş olup, hâkime takdir hakkı tanınan durumlarda, hâkimin bu takdir hakkını somut olayın özelliklerine uygun olarak ve adalet ilkelerini gözeterek kullanması anlamına gelmektedir. **Her ne kadar hakkaniyet kavramı daha çok medeni hukuk alanında işlense de aynı zamanda hukukun genel bir ilkesi olduğundan, anayasa yargısında da dikkate alınmalıdır. Kanun koyucu da tıpkı mahkemeler gibi takdir yetkisi kullanırken hakkaniyeti gözetmekle yükümlüdür.** Nitekim Anayasa Mahkemesi birçok kararında hukuk devleti ilkesini tanımlarken “*hakkaniyet ölçütünün gözetilmesini*” hukuk devletinin unsuru olarak saymaktadır.

Bu itibarla dava konusu kuralın yürürlüğe girdiği tarihte lisede okuyanların, önceki sistemin uygulanacağı yolundaki beklentilerini korumamış olmasının hakkaniyet ölçütüyle bağdaşıp bağdaşmadığının tespiti gerekir.

6287 sayılı Kanun’un gerekçesinde, **katsayı uygulamasının alan dışı tercih yapmayı engellemesi, ortaöğretim öğrencilerinin istikballerine ilişkin bir konuda tercihte bulunamamaları veya önceki yıllardaki tercihlerini değiştirememeleri, kişisel başarının yerini katsayı farklılaştırmaları ile türetilmiş ve kurgulanmış bir başarının alması, hak edilen ve kazanılan puanların yok sayılarak sistemin çalışkan ve başarılı öğrencilerin aleyhine işlemesi gibi olumsuz sonuçlar doğurduğu,** farklı katsayı uygulamasının kaldırılmasının kişisel başarının öne çıktığı bilgi ve gayrete dayalı gerçek rekabete ve eşitliğe uygun bir ortam hazırlayacağı, diğer taraftan, mesleki eğitimin desteklenmesi ve geliştirilmesinin günlük siyasi bir tercih olmayıp açık bir devlet politikası olduğu, oysa **farklı katsayı uygulamasının mesleki ortaöğretimdeki öğrenci profili üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu ve başarılı öğrencilerin bu liselere yönelmesini engellediği, bu okullardan mezun öğrencilerin lisans programlarına yerleşme**

oranlarını azalttığı, dolayısıyla mesleki eğitimin desteklenmesi, geliştirilmesi ve özendirilmesi için de katsayı farklılaştırılmasının kaldırılması gerektiği belirtilmiştir.

Kanun koyucu tarafından, meslek liselerine yönelimi azalttığı ve adaletsiz sonuçlar doğurduğu değerlendirilen katsayı uygulamasına son verilmesi amacıyla dava konusu kuralın ihdas edildiği anlaşılmaktadır. **Kuralın, adil olmadığı düşünülen önceki yükseköğretime giriş sınav sisteminin değiştirilmesi amacıyla ihdas edildiği gözetildiğinde, 6287 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 11.4.2012 tarihinde lisede okuyan öğrencilerin, önceki sistemin uygulanacağı yolundaki beklentilerinin korunmamasının hakkaniyete aykırı düşmediği ve bu beklentinin meşru beklenti seviyesine ulaşmadığı sonucuna varılmıştır.**

Bununla birlikte, **kanun koyucu takdir yetkisini kullanarak, 12.7.2012 günlü, 28351 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmak suretiyle aynı tarihte yürürlüğe giren 6353 sayılı Kanun'un 10. maddesiyle, 2547 sayılı Kanun'a geçici 63. madde ekleyerek 2012 yılı için eski puanlama sisteminin uygulanmasını öngörmüş ve bu suretle Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte lise son sınıfta okuyanların beklentilerini korumuştur.**

Anayasa Mahkemesi bu kapsamda, Anayasanın 2. maddesine aykırılık bulunmadığı; öte yandan, anılan maddenin Anayasanın 10, 11 ve 130. maddeleriyle ilgili olmadığına hükmetmiştir.

B) Değiştirilen YÖK Kanunu 45. maddesinin c bendi ile f bendinde yer alan "...ile ortaöğretimin tamamını yurt dışında tamamlayan öğrencilerin..." ibaresi yönünden inceleme

İptal davasında talepte, ortaöğretim kurumlarını **birincilikle bitiren adaylar için ek kontenjan belirlenmesinin ve ortaöğretimin tamamını yurtdışında tamamlayan öğrencilerin yükseköğretime girişte genel, kapsayıcı ve herkes için uygulanan genel kuraldan ayrık tutulmalarının eşitlik ilkesiyle bağdaşmadığı, hiçbir ölçü getirilmeden, ilkeye yer verilmeden, çerçeve çizilmeden okul birincileri için ek kontenjan belirleme ve yerleştirme yetkisi ile ortaöğretimlerinin tamamını yurt dışında tamamlayan öğrencilerin yükseköğretim kurumlarına kabul usul ve esaslarını belirleme yetkisinin YÖK'e bırakılmasının, yasama yetkisinin devri niteliğinde olduğu belirtilerek kuralların, Anayasa'nın 7., 10. ve 87. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.**

Anayasa Mahkemesi bu hükümlerde nisbi eşitlik ilkesinin uygulanacağını ve anayasadaki eşitlik ilkesinin bu düzenlemede zedelenmediğini ifade etmiş; bu madde kapsamında YÖK'ün belirleyeceği usul ve esasların teknik bir çalışma niteliğinde olması nedeniyle yasama yetkisinin devri sonucu doğurmayacağını saptamıştır. Mahkeme dava konusu kuralların Anayasa'nın 7., 10. ve 87. maddelerine aykırı olmadığını hüküm altına almıştır.

Mahkeme bu konuyu şu şekilde ele almıştır:

“..Kanun koyucunun, **başarıyı özendirmek ve desteklemek amacıyla başarılı öğrencilere yönelik belirli avantajlar sağlaması**, söz konusu avantajlardan yararlanma ölçütünün objektif esaslara göre belirlenmiş olması şartıyla eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz. Dava konusu (c) bendinde de, ek kontenjandan yararlanmada objektif bir ölçüt olarak okul birinciliği esas alındığından eşitlik ilkesine aykırılık söz konusu değildir. Ayrıca, her ülkenin eğitim sistemi birbirinden farklı olduğundan, yabancı ülkelerdeki ortaöğretim kurumlarından mezun olan öğrencilerin Türkiye’deki ortaöğretim kurumundan mezun olan öğrencilerle aynı durumda olduklarını söylemek olanaksızdır. Bu nedenle, YÖK’e, okul birincileri için ek kontenjan belirleme ve ortaöğretimlerinin tamamını yurt dışında tamamlayan öğrenciler için yükseköğretime girişlerinde farklı usul ve esaslar belirleme yetkisi verilmiş olması, eşitlik ilkesini zedelememektedir...”

“...Öte yandan, Türkiye’deki ortaöğretim kurumlarının sayısı ile yükseköğretim kurumlarının imkânları ve kontenjanları dikkate alınarak okul birincilerine ne kadar ek kontenjan ayrılacağına hesaplanması ve ortaöğretimin tamamını yurtdışında tamamlayanların yükseköğretime giriş ve yerleşme işlemlerinin detaylarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi, teknik ve uzmanlık gerektiren bir mesele olup kanun koyucunun bu konudaki yetkiyi idari makamlara bırakmış olması, yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine aykırılık oluşturmaz...”

C) Değiştirilen YÖK Kanunu 45. maddesinin d ve e bentleri yönünden yapılan inceleme

İptal davası talebinde, mesleki ve teknik eğitim veren liselerin öğrencilerine önlisans programlarına sınavsız geçiş hakkı, önlisans programlarından mezun olan öğrencilere de lisans programlarına dikey geçiş hakkı tanınarak meslek liseliler için, genel liselerde bulunmayan ayrıcalıklı bir durumun yaratıldığı belirtilerek kuralların, Anayasa’nın 10. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Maddenin (d) bendiyle, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olan öğrencilerin, istedikleri takdirde bitirdikleri programın devamı niteliğinde veya bunlara en yakın olan mesleki ve teknik önlisans programlarına sınavsız olarak yerleştirilmeleri olanağı getirilmiştir; (e) bendiyle ise önlisans mezunları için, ilişkili lisans programlarında belirlenmiş kontenjanın yüzde onunu geçmeyecek şekilde YÖK kararı ile her yıl dikey geçiş kontenjanı ayrılması ve bu yolla önlisans mezunlarının belli bir bölümünün meslekleriyle ilgili lisans programlarına yerleştirilmeleri mümkün kılınmıştır.

Mahkeme bu düzenlemenin Anayasanın 10. maddesine aykırı olmadığını, kanun koyucunun amacının mesleki ve teknik eğitimi özen-

dirmek olduğunu; diğer eğitim kurumlarıyla eşit statüde olmadıkları için bir ayrımcılıktan bahsedilemeyeceğine hükmetmiştir.

6287 SAYILI KANUNUN 16. MADDESİ

6287 sayılı Kanunun 16.maddesi ile 2547 sayılı Kanun'a eklenen ve dava konusu olan Geçici Madde 61 şöyledir:¹⁷

MADDE 16-

(GEÇİCİ MADDE 61-) Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla bir mesleğe yönelik program uygulayan ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrenciler bakımından, bu kurumların mezunlarının Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenen aynı meslek dalında yer alan yükseköğretim programlarına yerleşmelerinde merkezî sınavlardan almış olduğu puanlara ilave edilecek ortaöğretim başarı puanı hesaplanmasında, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önceki mevzuat hükümleri uygulanır.”

MADDE 16’NIN ANAYASAYA AYKIRILIĞI HAKKINDAKİ TALEP VE KARAR

İptal davası talebinde, 6287 sayılı Kanun’un 16. maddesiyle 2547 sayılı Kanun’a eklenen Geçici Madde 61 ile, halen meslek ve teknik liselerde okuyan öğrencilerin, kendi alanlarında bir yükseköğretim kurumunu tercih etmeleri halinde eski kanun hükmü uygulanmaya devam edilerek kazanılmış hakları korunduğu halde zorlu bir sınavdan geçerek anadolu, fen ve sosyal bilimler liselerinin halen 1., 2. ve 3. sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin haklarının korunmamasının “*hukuk devleti*” ve “*eşitlik*” ilkeleriyle çelişeceği belirtilerek kuralın, Anayasa’nın 2. ve 10. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi bu hükümde de eşitlik ilkesine aykırılık bulunmadığını saptamış, Anayasanın 2. Maddesine aykırılığa ilişkin iddiayı ise ilgisiz bulmuştur.

Mahkeme şu şekilde hüküm vermiştir:

...Meslek liselilere yükseköğretime geçişte ek puan verilmesi ile katsayı uygulaması birbirinden tamamen farklı uygulamalardır. Ek puan uygulaması, yalnızca mesleki ve teknik eğitim veren lise öğrencilerine, kendi alanlarıyla ilgili mesleki yükseköğretim programlarına yerleşmelerini teşvik etmek ve kolaylaştırmak amacıyla tanınan bir hak olup alanlarıyla ilgili mesleki ve teknik yükseköğretim programlarını tercih etmeleri haliyle sınırlıdır. Üniversiteye giriş sınavına eklenecek ortaöğretim başarı puanını hesaplama yöntemi ve YÖK kararlarıyla geliştirilen katsayı uygulaması ise tüm öğrencileri

¹⁷ Büyük ve kalın harflerle yazılı maddeler 6287 sayılı Kanunun madde numaralarıdır. Parantez içine alınmış olan madde numaraları ise 6287 sayılı Kanunla değişiklik getirilen kanunlardaki orijinal madde numaralarıdır.

ilgilendirmektedir. 6287 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte meslek liselerinde okuyan öğrencilerin ek puan hakkını korumaya yönelik geçiş hükmü öngörüldüğü halde YÖK tarafından önceki mevzuata göre belirlenen ortaöğretim başarı puanını hesaplama yöntemi ile katsayı sisteminin lise 1., 2. ve 3. sınıflarda okuyan öğrenciler yönünden uygulanması yolunda herhangi bir geçiş hükmü öngörülmemesi, her iki durumun birbirinden farklı olması nedeniyle eşitlik ilkesine aykırı görülemez...

6287 SAYILI KANUNUN 24. MADDESİ:

6287 sayılı Kanunun 24. maddesi ile 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa aşağıdaki geçici madde eklenmiştir. Eklenen geçici madde hakkındaki düzenleme şu şekildedir:

MADDE 24.-

(GEÇİCİ MADDE 13-) Yurtiçi üretimin ve katma değer artırılması, teknoloji kazanımının sağlanması, daha önce yurt içinde üretimi bulunmayan ürünlerin üretilebilmesi, yeni teknoloji ve ürünlere yönelik araştırma-geliştirme faaliyetlerinin sürdürülmesi ve bilgi toplumuna geçiş hedefleriyle, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademelerindeki okulların dersliklerine bilişim teknolojisi donanımı, yazılımı, ağ altyapısı ve internet erişim imkânının sağlanması, dersler için çevrim içi ve çevrim dışı ortamlarda e-içerik temin edilmesi ve e-içerik altyapısının oluşturulması, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan öğretmenlere ve örgün eğitim gören öğrencilere e-kitap, tablet bilgisayar ve benzeri ihtiyaçların sağlanması amaçlarıyla Eğitimde Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi kapsamında, Millî Eğitim Bakanlığı ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından 2015 yılı sonuna kadar **yapılacak mal ve hizmet alımları ile yapım işleri**, ceza ve ihalelerden yasaklama hükümleri hariç, **bu Kanun hükümlerine tâbi değildir**. Bu madde uyarınca **yapılacak alımlara ilişkin usûl ve esaslar Maliye Bakanlığı ve Kamu İhale Kurumunun görüşü alınarak Millî Eğitim Bakanlığı ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından müştereken hazırlanacak yönetmelikle, rekabete açık olacak şekilde düzenlenir.**

MADDE 24'ÜN ANAYASAYA AYKIRILIĞI HAKKINDAKİ TALEP VE KARAR

İptal talebinde, FATİH Projesi kapsamında yapılacak **mal ve hizmet alımlarının 4734 sayılı Kanun'un kapsamı dışına çıkarılmasıyla** anılan Kanun'da öngörülen idareye şikâyet, Kamu İhale Kurumuna itirazın şikâyet ve **Kamu İhale Kurumu incelemesi ile Kamu İhale Kurumu kararları üzerinden ihalelerin yargısal denetiminin ortadan kaldırılmasının amaçlandığı**, ayrıca Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının bilişim tekno-

lojisine ilişkin mal ve hizmet alımları, 4734 sayılı Kanun kapsamında çıkarıldığı halde başka bilişim projeleri uygulayan **diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait projelerin kapsam dışına çıkarılmamasının eşitlik ilkesiyle bağdaşmadığı** belirtilerek kuralın, Anayasa'nın 2. ve 10. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 2. Maddesi kapsamında, hukuk devleti ilkesi ve kanunların kamu yararına çıkarılmasından hareket ederek, 10 maddesi bakımından ise eşitlik ilkesi çerçevesinde aykırılığı ele almıştır. Mahkeme kapsamdaki ihalelerin Kamu İhale Kanunu kapsamı dışında tutulmasında geçerli bir kamu yararı bulunduğunu ve kapsam dışı tutulmanın diğer idari ve yargısal denetim yollarını kapatmadığını ifade etmiştir. Bu çerçevede Mahkeme kanunun kamu yararı çerçevesinde çıkarılmasına ilişkin olarak şu şekilde yorum yapmıştır:

...Kanunun amaç ögesi bakımından Anayasa'ya uygun sayılabilmesi için kanunun çıkarılmasında kamu yararı dışında bir amacın gözetilmemiş olması gerekir. İlgili yasama belgelerinin incelenmesinden kanunun kamu yararı dışında bir amaçla çıkarılmış olduğu açıkça anlaşılabilir. Kanun koyucunun kamu yararı amacıyla hareket edip etmediği ancak ilgili yasama belgeleri incelenerek ve kuralın objektif anlamına bakılarak tespit edilebilir...

... Devlet harcamalarında 4734 sayılı Kanun'un uygulanmasını zorunlu kılan bir Anayasa kuralı bulunmadığından, kanun koyucunun bazı mal ve hizmetler yönünden farklı usuller benimsemesinde anayasal açıdan bir engel yoktur. Ancak, bir mal ve hizmet alımı ihalesinin 4734 sayılı Kanun'da öngörülen saydamlık, rekabet, eşit muamele, güvenilirlik, gizlilik ve kamuoyu denetimi esas alınarak belirlenen usullerin dışına çıkarılırken, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olan kamu yararı amacı gözetilmelidir...

...Dava konusu kuralın gerekçesinde, eğitimde FATİH Projesi kapsamında okullara ve öğrencilere sağlanacak mal ve hizmet alımları ile yapım işlerinin gerçekleştirilmesi, belirlenen sürede tamamlanabilmesi, **proje hizmetlerinin kesintisiz olarak öğrencilere eş zamanlı sunulabilmesi**, ülkemizde bulunmayan teknolojilerin transferinin sağlanması ve **proje konusu ürün ve hizmetlerin azami düzeyde katma değerle yurtiçi üretiminin temini amacıyla projenin Kamu İhale Kanunu kapsamı dışında tutulduğu belirtilmiştir.**

Kamu İhale Kanunu'nda düzenlenen şikâyet ve itirazın şikâyet prosedürü, bu Kanun kapsamına giren ihaleler yönünden uygulanması öngörülen özel idari başvuru yolu niteliğinde olup, **bu prosedürün varlığı diğer ihaleler yönünden idari ve yargısal başvuru yollarının kapatıldığı anlamına gelmemektedir. Kamu İhale Kanunu kapsamında**

olmayan ihalelerdeki hukuka aykırılıkların genel hükümler çerçevesinde idari ve yargısal başvurulara konu edilmesi mümkündür...

Mahkeme, eşitlik ilkesi gereği **eşit işlem görme hakkının öznesinin kamu otoriteleri olmadığını** hüküm altına almıştır. Bu konuda Mahkemenin yorumu şöyledir:

..Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesinin bir unsuru olan **eşit işlem görme hakkının öznesi bireyler ve bireyler tarafından oluşturulan topluluklar olup, kamu otoriteleri bu hakkın öznesi değildir.** Kamu otoritelerinin hak, yetki, görev ve sorumluluklarının ne şekilde düzenleneceği kanun koyucunun takdirindedir. **Devletin, kamu gücü kullanan otoritelere eşit muamele etme yükümlülüğü bulunmamaktadır.** Kanun koyucunun, bir yetkiyi belli bir kamu otoritesine tanıyıp diğerlerine tanınaması eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz...

Anayasa Mahkemesi, iptali istenen kuralları Anayasanın 2. ve 10. maddelerine aykırı bulmamıştır.

6287 SAYILI KANUNUN 25. MADDESİ:

6287 sayılı Kanunun 25. Maddesi ile Kanuna aşağıdaki geçici madde 20 eklenmiştir.¹⁸

MADDE 25.-

(GEÇİCİ MADDE 20-) Eğitimde Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi kapsamında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullara internet erişim hizmetleri ve ağ altyapısının sağlanması için **Millî Eğitim Bakanlığı ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca 2015 yılı sonuna kadar yapılacak mal ve hizmet alımları ile yapım işlerinde üst yöneticinin onayıyla 15 yıla kadar gelecek yıllara yaygın yüklenmelere girişilebilir."**

MADDE 25'İN ANAYASAYA AYKIRILIĞI HAKKINDAKİ TALEP VE KARAR

İptal davası talebinde, bütçenin yıllık olması ilkesinden farklı bir süre ve usul benimsenebilmesi için harcamanın, kalkınma planları ile ilgili yatırımlara veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetlere ilişkin olması gerektiği oysa, internet erişim hizmetleri ve ağ altyapısının sağlanması için yapılacak mal ve hizmet satın alma işlerinin, kalkınma planları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler kapsamında olmadığı, Millî Eğitim Bakanlığınca uygulanan FATİH projesi kapsamında yapılacak mal ve hizmet alımlarında birden fazla yıla yaygın yüklenmelere girişilmesine olanak tanındığı halde, diğer kamu

¹⁸ Büyük ve kalın harflerle yazılı maddeler 6287 sayılı Kanunun madde numaralarıdır. Parantez içine alınmış olan madde numaraları ise 6287 sayılı Kanunla değişiklik getirilen kanunlardaki orijinal madde numaralarıdır.

kurum ve kuruluşlarınca yürütülen bilişim projeleri yönünden bu şekilde bir olanağın sağlanmamasının eşitlik ilkesine aykırılık oluşturduğu, FATİH Projesinin 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yer almadığı ve söz konusu Plan hedefleriyle uyumlu olmadığı belirtilerek kuralın, Anayasa'nın 10., 161. ve 166. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi, iptal talebini Anayasanın 161. maddesi kapsamında değerlendirmiştir. Mahkeme, Anayasanın bazı harcamalar yönünden bütçenin yıllık olmasına kanunla istisna getirme yetkisini kanun koyucuya tanıdığını ancak sürenin ne kadar uzatılabileceğine ilişkin olarak sessiz kaldığını ve bu durumun kanun koyucuya bu konuda takdir yetkisi tanıdığı anlamına geldiğini ifade etmektedir.

Mahkeme FATİH projesinin, okulöncesi, ilköğretim ile ortaöğretim düzeyindeki tüm okullarda bulunan 570.000 dersliğe dizüstü bilgisayar, LCD panel etkileşimli tahta ve internet ağ altyapısı sağlamayı amaçlayan ve beş yılda tamamlanması planlanan bir proje olduğunu; bu projenin, Anayasa'nın 161. maddesinin üçüncü fıkrası anlamında bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmet niteliğinde bulunduğunu saptamış. Bu çerçevede, Fatih projesi kapsamında yapılacak mal ve hizmet alımlarında birden fazla yıla yaygın yüklenmelere girişilmesine olanak tanıyan dava konusu kuralın, Anayasa'nın 161. maddesine aykırı olmadığına karar vermiştir. Mahkemenin 6 üyesi bu karara muhalefet etmişlerdir.

YÜRÜRLÜĞÜN DURDURULMASI İSTEMLERİNİN İNCELENMESİ

Mahkeme, iptal taleplerini esastan reddettiğinden yürürlüğün durdurulması taleplerini oy birliği ile reddetmiştir.

AYM'NİN İPTAL TALEBİNE İLİŞKİN OLARAK VERDİĞİ KARAR

Mahkeme sonuç olarak iptali istenen kanun hükümlerine ilişkin olarak aşağıdaki şekilde karar vermiştir.

6287 sayılı Kanun'un:

1- 1. maddesiyle değiştirilen 5.1.1961 günlü, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 3. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

2- 2. maddesiyle değiştirilen 222 sayılı Kanun'un 7. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

3- 3. maddesiyle değiştirilen 222 sayılı Kanun'un 9. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

4- 7. maddesiyle değiştirilen 14.6.1973 günlü, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 22. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

5- 8. maddesiyle değiştirilen 1739 sayılı Kanun'un 24. maddesinin son cümlesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

6- 9. maddesiyle değiştirilen 1739 sayılı Kanun'un 25. maddesinin mülga birinci fıkrasının;

a- *“Ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin hayatı, isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur.”* biçimindeki üçüncü cümlesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Fulya KANTARCIOĞLU ile Mehmet ERTEN'in karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA,

b- Kalan bölümünün Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

7- 12. maddesiyle 5.6.1986 günlü, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nun 18. maddesinin birinci fıkrasında yer alan *“yüzde onundan fazla”* ibaresinin madde metninden çıkarılmasına ilişkin hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Fulya KANTARCIOĞLU, Serdar ÖZGÜLDÜR, Osman Alifeyyaz PAKSÜT ile Engin YILDIRIM'ın karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA,

8- 13. maddesiyle 16.8.1997 günlü, 4306 sayılı Kanun'un geçici 1. maddesinin (A) fıkrasının (2) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan *“sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim”* ibaresinin *“ilköğretim ve ortaöğretim”* şeklinde değiştirilmesi ve maddede yer alan *“sekiz yıllık kesintisiz”* ibarelerinin madde metninden çıkarılmasına ilişkin hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

9- 14. maddesiyle değiştirilen, 4.11.1981 günlü, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 45. maddesinin, (a), (b), (c), (d) ve (e) bentleri ile (f) bendinin birinci cümlesinde yer alan *“... ile ortaöğretimin tamamını yurt dışında tamamlayan öğrencilerin ...”* ibaresinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

10- 16. maddesiyle 2547 sayılı Kanun'a eklenen Geçici Madde 61'in Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

11- 24. maddesiyle 4.1.2002 günlü, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'na eklenen Geçici Madde 13'ün Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

12- 25. maddesiyle 10.12.2003 günlü, 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na eklenen Geçici Madde 20'nin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Serruh KALELİ, Fulya KANTARCIOĞLU, Mehmet ERTEN, Osman Alifeyyaz PAKSÜT,

Zehra Ayla PERKTAŞ ile Recep KÖMÜRCÜ'nün karşıoyları ve OY-ÇOKLUĞUYLA karar vermiştir.

KISA DEĞERLENDİRME

Bu çalışmamızda Anayasa Mahkemesi'nin kamuoyunda 4+4+4 yasası olarak bilinen, 30.3.2012 günlü 6287 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun" 1., 2., 3., 7., 8., 9., 12., 13., 14., 16., 24. ve 25. maddelerinin Anayasaya aykırı olduğu iddiası ile açılan iptal davası ve yürürlüğün durdurulması talebine ilişkin olarak verdiği kararın önemli noktalarının özetini yaptık. Benden sonra konuşacak meslektaşım, kararlar ilgili olarak öne çıkan noktaların hukuki yorumunu yapacak. Ben de ana hatlarıyla özetlemeye çalıştığım bu karar hakkında bazı noktalara değinerek sunumumu tamamlayacağım.

Anayasa Mahkemesi'nin kararında dikkat çeken en önemli noktalardan bir tanesi konu hakkında bugüne kadar belirli bir istikrar gösterdiğini ifade edebileceğimiz Mahkemenin daha önceki kararlar ve yorumlarından önündeki dava bakımından dönülüp dönülmediğini, dönlüdü ise bunların daha kapsamlı ve ikna edici şekilde hukuken izahatine gitmemiş görünmesidir.¹⁹ Öte yandan tartışılan kararda Anayasa Mahke-

¹⁹ Laik devlet ilkesi çerçevesindeki kararları bu yaklaşımına örnek gösterilebilir. Anayasa Mahkemesi'nin 6287 sayılı Kanunun bu ilkeyi ilgilendiren kısımları bakımından, önceki kararlarından farklı bir tavır takındığı ve fakat bunun hukuksal gerekçelerini açıklıkla ele almaktan da bir biçimde uzak durduğu ifade edilebilir. Örneğin, E.1986/11 numaralı kararında iptal kararında da belirttiği üzere Devletin belli din mensuplarına bir takım haklar ve avantajlar sağlamanın Anayasa'nın lâiklik ve eşitlik ilkesine aykırı olduğunu vurguladığı; "Gerçek vicdan hürriyetinden ancak lâik olan ülkelerde söz edilebilir. Dinlerden birini devlet olarak tercih fikri ayrı dinlere mensup vatandaşların kanun önünde eşitlik ilkesine aykırı düşer. Lâik devlet din konusunda inancına bakmaksızın yurttaşlara eşit davranan, yan tutmayan devlettir... Lâik bir toplumda din ya da mezhep farklılığı kişiler arasında hiçbir ayırımı neden olamaz." Laiklik tanımında ise "a) Dinin, devlet işlerinde egemen ve etkili olmaması esasını benimseme, b) Dinin, bireyin Manevi hayatına ilişkin olan dini inanç bölümünde, aralarında ayırım gözetilmeksizin sınırsız bir hürriyet tanımak suretiyle dini, Anayasa güvencesi altına alma, c) Dinin, bireyin Manevi hayatını aşarak toplumsal hayatı etkileyen eylem ve davranışlara ilişkin bölümlerinde, kamu düzenini, güvenini ve çıkarlarını korumak amacıyla, sınırlamalar kabul etme ve dinin kötüye kullanılmasını ve sömürülmesini yasaklama, ç) Devlete, kamu düzeninin ve haklarının koruyucusu sıfatıyla dini hak ve hürriyetler üzerinde denetim yetkisi tanıma." yorumunda bulunduğu bilinmektedir., AYM, E.1986/11, K.1986/26, K.T: 4/11/1986, R.G. T.22/02/1987, S.19380. Anayasa Mahkemesi, bir diğer kararında "...dinsel inanç ya da dinsel kurullarla doğrudan ilişki ve bağlantı kurularak yapılan düzenleme, hem devrim yasalarını, hem de lâiklik ilkesini ilgilendirir.", "Modern devlet, değişik din ve mezheplere inananlara, bunlara ilişkin kuruluşlara yapısı içinde yer vermekte, bireyler arasında inançlarına göre ayırım gözetmemektedir. Herkes dinini seçmekte,

mesi'nin İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin bu konudaki kararlarındaki temel değerlendirme eksenine²⁰ objektif olarak yaklaşmadığını, bu kararlardaki ilkeleri görmek istediği biçimde bütünü eleştirileri yapılabılır. Laik devlet ilkesi, devletin bu ilke bağlamındaki yükümlülükleri, din-vicdan özgürlüğü ve bunların eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler bakımından uygulanması konusunda ele alınması gereken önemli hususlarla karşılaşmaktan özenle kaçınılmış görünmektedir. Daha önce uygulanan prensipleri değiştirip değiştirmediğini ya da değiştirdiyse neden değiştirdiğini hukuk tartışması çerçevesinde ele almak gerekirdi. Kararda geçen yorumlar ve varılan sonuçlar ele alındığında, uygulamada bu ilkelerden belirli ve önemli sapmalar gösterildiği; laik devlet, eğitim hakkı ve eğitim ve öğretimin düzenlenmesi konusundaki testler ile ilkeleri yeniden düzenleme ve yorumlamaktan kaçınılmış görünmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin böyle bir değişimdeki tavrının esaslarını açıklamak yerine, herhangi bir değişim olmamışçasına, tartışılan hususların Anayasal ilkelere, AYM ve İHAM kararlarına uygun olduğunu ifade etmekle yetinilmiş görünmektedir. Oysa bu uygunluktan ziyade, doğal olmayan bir zorlama biçiminde görülmektedir.

İkinci husus, Anayasa Mahkemesi'nin dava konusunda akademik yetkinliği açık olan pek çok Üniversitenin bilimsel verilerini ve görüşleri yerine yasama organının siyasal gerekçesini tercih etmesidir. Gerek eğitimin düzenlenmesi, gerekse laik devlet ilkesinin temelleri bakımından olsun, kararın pek çok noktasında gördüğümüz üzere; akademik veriler, bugüne kadar yargı organı ve doktrinin meseleyi ele alırken başvurduğu ilkeler ve yorum temel alınmak yerine, tercih edilen siyasal gerekçenin haklılığı da hukuki ve akademik bakımlardan kanıtlanma gereği duyulmamıştır. Nitekim, Kanunun uygulama aşamasına geçilmesiyle iptal davası başvurusunda ifade edilen eleştirilerin çeşitli şekillerde ortaya

inançlarını açıklamakta, tanınmış olan din ve vicdan özgürlüğü sınırları içerisinde serbesttir. Lâik bir toplumda bireyin istediği dine ve inanca sahip olması, yasakoyucunun her türlü etki ve el atmasının dışındadır. Devletin dinlerden birini tercih fikri, ayrı dinlere bağlı yurttaşların yasa önünde eşitliğine de aykırı düşer. Lâik ülkelerde gerçek vicdan özgürlüğünden söz edilebilmesi de, lâikliğin vicdan özgürlüğü yönünden de yararını açıklamaktadır.”, AYM, E.1989/1, K.1989/12, K.T: 7/3/1989, R.G. T.05/07/1989, S.20216. Daha yakın tarihlerdeki kararlarında da Anayasa Mahkemesi devlet okullarında din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin okutulması konusunda bu dersin “dinler hakkında yansız ve tanıtıcı bilgiler vermek” ilkesi çerçevesinde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak Mahkeme mevcut kararıyla sayılan bu eski kararlarındaki yaklaşım farklarını hukuken daha doyurucu biçimde ele alabilirdi.

²⁰ Leyla Şahin/Türkiye, Başvuru No: 44774/98, K.T: 10.11.2005; Dahlab/İsviçre, Başvuru No: 42393/98, K.T.: 15.01.2001; Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye, Başvuru No: 1448/04, K.T:09/10/2007; Lautsi/İtalya, Başvuru No: 30814/06, K.T: 18/03/2011.

çıktığı görülmüştür. Söz konusu Kanunun uygulamaya geçilmesiyle karşılaşılan problemler konusunda yapılan akademik çalışmalarda²¹ da, iptal davası dilekçesinde belirtilen bilimsel raporlarda işaret edilenlerle paralel sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir.²² Buna göre, “fiziksel durum ve alt yapı eksikliği, öğretmen sayısının yetersizliği, öğrencilerin uyum problemi” gibi başlıklarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çerçevede, örneğin öğretmen sayısının yetersizliği, sınıfların yetersizliği gibi başlıklar her ne kadar eğitim sistemimizin kemikleşmiş sorunları olsalar da; öğretimin bölünmesi ile okul ve öğretmen ihtiyacı Kanunun uygulamaya geçilmesi ile daha da artmış ve ayrıca Kanunun planlama ve gerekli alt yapı çalışmaları yapılmadan kabul edilmesi nedeniyle önemli sorunlar oluşmuştur.²³

Nihayet, Anayasa Mahkemesi iptal davası talebinde aykırılığı öne sürülen bazı maddelerin Anayasaya aykırılığı iddiası üzerinde durma

²¹ “10 yaşına gelmiş bir çocuğu mesleki alanda tercih yapmaya zorlamanın hiçbir bilimsel dayanağı yoktur. İlgili yeteneklerin ve becerilerin yeni şekillenmeye başladığı, soyut ve somut algılamaların oturma aşamasında olduğu bu yaş grubu çocukları “mesleğe yöneltme” zorlaması içine itmek, çocuklarımıza yapılacak en büyük kötülük olacaktır.” Cemile Bahtiyar KARADENİZ, “Öğretmenlerin 4+4+4 Zorunlu Eğitim Sistemine İlişkin Görüşleri”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.40, (2012), s.50, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>.

²² Bu konuda MEMİŞOĞLU – İSMETOĞLU’nun gerçekleştirdikleri saha araştırmasında görüşülen okul yöneticilerinin, Kanunun uygulaması ile karşılaştıkları sorunlar değerlendirilmiştir. Bknz., Salih Paşa MEMİŞOĞLU – Mehmet İSMETOĞLU, “Zorunlu Eğitimde 4+4+4 Uygulanmasına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, C.2, Sayı 2, Makale No:02, Mayıs 2013, s.20, http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/02._salih_pasa_memisoglu_mehmet_ismetoglu.pdf

²³ Eğitim Reformu Girişimi ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfının çalışmaları için bknz. <http://erg.sabanciuniv.edu/node/1288>. Benzer şekilde, Cemile Bahtiyar KARADENİZ tarafından yayınlanan aynı konulu makale ve saha çalışmasında da 4+4+4 zorunlu eğitim kanunu konusunda iptal davasındaki akademik eleştirilerin bir bütün olarak paylaşıldığı görülmektedir. Bknz., KARADENİZ, a.g.m.ss.34-53. 6287 sayılı Kanunun eğitimcilerin gözüyle değerlendirilmesiyle ilgili olarak; Mustafa ALTINTAŞ, “(8/2=4+4+4) Sistemin Sosyo-Ekonomik Yönü”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.39, (2012), ss.9-24.; Rifat OKÇABOL, “Gericileşmenin ve Piyasalaşmanın Şifreleri 635, 651, 652, 653, 666, 4+4+4 ve...”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.40, 28-41, (2012), ss.28-41; Kemal İNAL, “AKP’nin Reform Mantığı ve 4+4+4’ün Pedagojik Eleştirel Analizi”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.40, (2012), ss.42-77; Seçkin ÖZSOY, “Eğitimi Politik Düşün(eme)mek Üzerine Bir Örnek Olay İncelemesi”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 40, S.39, (2012), ss.93-123; Hasan Hüseyin AKSOY, “Emek Piyasalarının Yeniden Yapılanması Sürecinde 4+4+4 Formülü”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.40, (2012), ss.25-33, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>

gereğini hiç duymamıştır. Az önce sunumumuzda yer aldığı üzere AYM'nin "Mahkememiz bu hükmün Anayasaya aykırılığı konusunda herhangi bir bağlantı belirlememiştir" diyerek tartışmayı kapattığı bir vakıadır. Örneğin; 6287 sayılı Kanun'un 1. maddesiyle Değiştirilen 222 Sayılı Kanun'un 3. maddesi ile 7. maddesiyle değiştirilen 1739 Sayılı Kanun'un 22. maddesinin incelenmesinde ileri sürülen aykırılık iddiasını "[K]uralların, Anayasa'nın Başlangıç'ı ile 5., 10., 17., 24., 41. ve 90. maddeleriyle ilgisi görülmemiştir" diyerek yanıtlamıştır. Anayasa Mahkemesi'nin benzeri yaklaşımını diğer kararlarında da görülmüşse de, talepte belirtilen ciddi hukuki dayanakları hiç yanıtlama gereğini duyulmadan bu şekilde hükme varılması aslında kısmen gerekçesiz olarak karar vermektir. Oysa, talepteki gerekçeyle bağlı olunmasa dahi iddia edilen aykırılığın neden geçerli bir iddia olarak görülmediğini hukuken bir parça daha sağlam yanıtlar vererek açıklamasını beklenirdi.

KAYNAKÇA

Cemile Bahtiyar KARADENİZ, "Öğretmenlerin 4+4+4 Zorunlu Eğitim Sistemine İlişkin Görüşleri", Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.40, (2012), ss.34-53, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>.

Salih Paşa MEMİŞOĞLU – Mehmet İSMETOĞLU, "Zorunlu Eğitimde 4+4+4 Uygulanmasına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri", Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, C.2, Sayı 2, Makale No:02, Mayıs 2013, s.20. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/02._salih_pasa_memisoglu_mehmet_ismetoglu.pdf

Eğitim Reformu Girişimi ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı çalışmaları <http://erg.sabanciuniv.edu/node/1288>.

Mustafa ALTINTAŞ, "(8/2=4+4+4) Sistemin Sosyo-Ekonomik Yönü", Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.39, (2012), ss.9-24, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>

Rıfat OKÇABOL, "Gericileşmenin ve Piyasalaşmanın Şifreleri 635, 651, 652, 653, 666, 4+4+4 ve...", Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.40, 28-41, (2012), ss.28-41, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>

Kemal İNAL, "AKP'nin Reform Mantığı ve 4+4+4'ün Pedagojik Eleştirel Analizi", Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.40, (2012), ss.42-77, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>

Seçkin ÖZSOY, "Eğitimi Politik Düşün(eme)mek Üzerine Bir Örnek Olay İncelemesi", Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 40, S.39, (2012), ss.93-123, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>

Hasan Hüseyin AKSOY, "Emek Piyasalarının Yeniden Yapılanması Sürecinde 4+4+4 Formülü", Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 10, S.40, (2012), ss.25-33, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>

Anayasa Mahkemesi ve İHAM Kararları:

AYM, E. 2012/65, K. 2012/128, K.T. 20.09.2012, R.G. T. 18/04/2013 S.28622.

AYM, E.1986/11, K.1986/26, K.T: 4/11/1986, R.G. T. 22/02/1987, S.19380.

AYM, E.1989/1, K.1989/12, K.T: 7/3/1989, R.G. T. 05/07/1989, S.20216.

Lautsi/İtalya, Başvuru No: 30814/06, K.T: 18/03/2011.

Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye, Başvuru No: 1448/04, K.T:09/10/2007.

Leyla Şahin/Türkiye, Başvuru No: 44774/98, K.T: 10.11.2005.

Dahlab/İsviçre, Başvuru No: 42393/98, K.T: 15.01.2001.